

Guia per al professorat

© Idea, disseny i realització:

Marta Berrocal Capdevila

Un projecte:

Amb el patrocini de:

Caixa Penedès
Obra Social

Índex

- 6 · Introducció
- 10 · Consideracions sobre l'art contemporani per treballar amb els alumnes
- 16 · Descripció del material del projecte
 - Contingut de la caixa
 - Sobre el material didàctic
 - Importància dels objectes tridimensionals
 - Manipulació d'objectes i elements per parts dels alumnes

PROPOSTES DIDÀCTIQUES

- 22 · Introducció a les propostes didàctiques
 - Com presentar el projecte als nens
 - Les activitats
- 26 · Bloc 1. Objectes i significats. Significats atribuïbles als objectes
 - Objectius
 - Material que es requereix per desenvolupar el bloc
 - Els trenta objectes
 - Contingut del cd-rom
- 32 · Activitats
 - Fase 1
 - Què en saben, dels objectes
 - En què els fa pensar
 - Establir associacions entre els objectes
 - Invertir l'associació
 - Reemplaçar el contingut del calaix
- 42 · Fase 2

- 51 ·Bloc 2. Material, forma i grandària. Significats atribuïbles a formes i materials
 - Objectius
 - Material que es requereix per desenvolupar el bloc
 - Els quinze cubs
- 54 ·Activitats
 - Com són els cubs
 - Experimentar
 - Comparar, ordenar i agrupar
 - Ubicar en un espai i descriure
 - Què ens fan sentir quan els mirem i els toquem
 - En què ens fan pensar
 - Fer composicions amb els cubs
 - Continuar la col·lecció de cubs
- 65 ·Bloc 3. Composició, relacions en l'espai i significats. Element, unitat i repetició
 - Objectius
 - Material que es requereix per desenvolupar el bloc
 - Sobre les bales
- 67 ·Activitats
 - Pensar en situacions humanes i distribuir les bales en un espai fent-hi referència
 - Distribuir les bales en un espai i després imaginar situacions
 - Definir un espai a partir de línies i distribuir-hi les bales
 - Compondre amb cubs i esferes
 - Iniciar una col·lecció d'esferes
- 77 ·Artistes, obres i objectes relacionats
- 80 ·Com són els objectes
- 84 ·Com són els cubs

Introducció

El projecte ExpressArt està pensat per al professorat i l'alumnat d'educació infantil i primària, amb l'objectiu de proporcionar-los recursos per treballar a l'escola determinats aspectes clau de l'art contemporani que és impossible abordar en profunditat en el transcurs d'una visita al Museu. El projecte està concebut com un conjunt de propostes didàctiques per realitzar a l'aula amb l'ajuda d'una colla de materials (objectes tridimensionals, imatges i textos) que es lliuren al professorat dins d'una caixa de fusta en forma d'embalatge d'obra d'art, amb tres calaixos independents a dins.

Aquestes propostes es poden dur a terme abans o després de la visita al Museu amb els alumnes. En el primer cas, el treball inicial a l'aula facilitarà que els nois i noies, havent abordat prèviament múltiples conceptes útils per respectar i entendre el treball dels artistes, desenvolupin al Museu, davant de les obres, fructífers processos d'observació, reconeixement, identificació, recerca, etc. I, en el cas que es treballin posteriorment a la visita al Museu, les propostes permetran aprofundir en les qüestions que a les sales només hagin pogut ser insinuades: què expressen els artistes a través de les seves obres, quins materials fan servir, quins procediments de treball desenvolupen, etc.

D'entrada, el projecte vol destacar que l'art és un mitjà d'expressió que ofereix unes possibilitats gairebé infinites de comunicar idees, sentiments, opinions i emocions i pot utilitzar els més variats materials, objectes i procediments, els quals, al seu torn, poden significar coses ben diferents segons l'artista que els fa servir. I és que no hi ha una tipologia d'artista única, ni una manera de fer única, ni un codi de significats universal. Al contrari, el que hi ha és una gran diversitat d'artistes, de maneres de treballar, d'expressions individuals i col·lectives, i de materials i procediments que es poden emprar. De la

mateixa manera que els escriptors, per expressar-se, fan servir el llenguatge escrit, i els músics el llenguatge musical, els artistes s'expressen recorrent a un llenguatge particular: un llenguatge en constant creixement que no disposa d'un vocabulari ni d'una sintaxi ni d'una gramàtica universal estable que regularitzi de forma inequívoca i unívoca l'expressió artística.

El projecte no pretén fer judicis de valor sobre el treball dels artistes, ni abordar l'art des d'una perspectiva cronològica i/o històrica. Simplement vol donar a conèixer el treball d'uns quants artistes contemporanis que formen part de la Col·lecció del Museu, per tal de fomentar el desig i l'interès de l'alumnat per conèixer i per aprendre.

El projecte requereix la suspensió de qualsevol judici previ que pugueu tenir, perquè l'objectiu és obrir la mirada dels infants, i la vostra també, envers les obres d'art contemporànies, tot deslliurant-la, en la mesura del que sigui possible, de prejudicis de tota mena (estètics, culturals, socials, etc.), de manera que més endavant puguin emergir opinions fonamentades; fonamentades en el coneixement, en la interlocució i en l'experiència.

“Simplement vull dir que l'art pot ser bo, dolent o indiferent; però, sigui quin sigui l'epítet utilitzat, hauríem d'anomenar-lo art: un art dolent és art, malgrat tot, de la mateixa manera que una emoció dolenta no deixa de ser una emoció.”

Marcel Duchamp

Desitgem que, tant els infants com vosaltres mateixos, gaudiu de les obres d'art que fan els artistes, i que hi pugueu establir un diàleg partint de la pròpia experiència. Volem estimular aquesta trobada i el sorgiment d'una actitud favorable a la conversa (reflexió compartida) i a

la interpretació, tot estimulant el respecte i l'interès per l'art com a mitjà d'expressió.

Un altre objectiu del projecte és que els infants prenguin consciència de la seva pròpia capacitat per expressar-se, i que la desenvolupin lliurement, bo i minimitzant imposicions i restriccions, en la mesura del que sigui possible, i animant-los a utilitzar alguns dels elements o procediments del mitjà d'expressió que fan servir els artistes.

Les situacions d'ensenyament-aprenentatge que es proposen, no estan lligades a una àrea de coneixement determinada. Si bé és cert que l'art contemporani és el punt de partida, els recursos que us oferim poden ser abordats des de múltiples vessants, tant pel que fa a conceptes com pel que fa a procediments. Es tracta de jugar i treballar al voltant del que expressen els artistes, i d'expressar a continuació idees, opinions i sentiments propis fent ús de qualsevol dels llenguatges a l'abast, incloent-hi, això sí, el llenguatge artístic.

Tot plegat està pensat per ser respectuosos amb la diversitat, entenent la diversitat com el conjunt d'aspectes que fa que cada persona sigui única i diferent de la resta, i que, per tant, no hi hagi dos individus iguals en tot el planeta. Perquè cada ser humà té, respecte als altres, diferències de constitució física i d'origen cultural, diferències en la manera d'aprendre, diferències en la manera de percebre, de sentir, d'estimar i de pensar. I el projecte, precisament, vol estimular aquesta diversitat atorgant un espai per a l'expressió a cadascun dels infants que hi participin.

El més important serà gaudir de l'experiència i aprendre de la interacció amb els companys i amb altres persones, havent contribuït així a incrementar el respecte pel treball dels artistes i, per extensió, el respecte per qualsevol tipus d'expressió.

El projecte “ExpressArt” pretén fomentar actituds obertes, flexibles, receptives, analítiques, crítiques, respectuoses i participatives que puguin ser expressades, si es desitja, a través de l’art.

Consideracions sobre l'art contemporani per treballar amb els alumnes

El projecte “ExpressArt” parteix de l'art contemporani, i més específicament de la Col·lecció del Museu d'Art Contemporani de Barcelona, una col·lecció amb un caràcter específic i molt dinàmic, que està en constant transformació perquè es va nodrint de noves adquisicions que possibiliten anar establint relacions diferents entre les obres i entre els artistes i, per tant, construir visions i recorreguts diferents (que no responen merament a criteris cronològics), cadascun dels quals prioritza determinats aspectes, que s'intenten posar en relleu a través de les successives presentacions que es van fent al museu.

Sabem que l'art contemporani és complex i que requereix un inevitable esforç intel·lectual, però el projecte no està concebut per adquirir coneixements exhaustius sobre l'art contemporani, ni per convertir mestres i alumnes en experts sobre el tema. El que fa aquest projecte és considerar l'art contemporani com un generador d'aprenentatges diversos i convertir-lo en punt de partida indiscutible per dur a terme múltiples activitats amb objectius diversos que incideixen en diferents àrees de coneixement.

Des d'aquesta perspectiva, no és necessari ser un expert en la matèria per poder desenvolupar el projecte. El que cal en primer lloc és estar disposat a treballar a partir d'una selecció d'obres i d'artistes contemporanis, presents a la Col·lecció del MACBA, obviant en un primer moment qualsevol mena de prejudici, entès com a judici previ. El projecte demana tenir el que podríem anomenar plena disponibilitat cognitiva i emotiva, és a dir, obrir la mirada i el pensament davant les obres d'art i deixar que dins nostre flueixin sensacions, sentiments, idees, records i associacions sense límit i sense detenir-nos a analitzar la conveniència o la pertinència del que sentim o pensem. Ja hi haurà temps de fer-ho.

Si, deixant-nos portar per la primera impressió, emetéssim un judici negatiu davant la visió de qualsevol manifestació artística poc coneguda per nosaltres, difícilment podríem anar més enllà. Sabem que és quasi impossible contenir la resposta emocional immediata, però us demanem un temps de suspens durant el qual us convidem a intentar gaudir de l'observació acurada, a experimentar emocions, a sentir-vos encuriosits, perplexos o inquisitius, i no pas enrabiats, desenganyats o indiferents. I el mateix amb els nens. Doneu-los l'oportunitat de mirar, de tocar, de pensar, de parlar, de dibuixar, d'inventar, d'imaginar, de riure, de compartir, i després parleu tots plegats del que heu sentit i pensat i de tot allò que us agradaria saber i entendre, sense caure en judicis negatius.

Entendre requereix, doncs, un esforç actitudinal i intel·lectual, ja que només es pot arribar a entendre si es disposa d'informació variada, completa i rigorosa, que cal processar i integrar en l'estructura cognoscitiva de cadascú. I això no és fàcil.

Qualsevol dada és significativa, per bé que n'hi ha que ho són més que d'altres. Per entendre, cal saber coses sobre l'artista, les seves amistats, els seus interessos, la situació política del moment en què creava les seves obres, sobre filosofia, música i literatura, sobre els avenços científics, els conflictes socials i les últimes tendències en moda, en economia, en gestió mediambiental, etc. Les obres pertanyen sempre a un complex entramat de connexions que cal anar descobrint, perquè mai cap obra no ha sigut produïda en un context vacu, ni tan sols quan el seu desencadenant immediat ha sigut l'atzar.

A grans trets, es pot dir que l'art contemporani ha anat introduint canvis importants respecte al que es considera art tradicional, que tenen a veure bàsicament amb la

incorporació de nous materials i procediments, nous processos de treball, nous mecanismes de producció i difusió, canvis en el paper de l'espectador, i essencialment nous conceptes que les obres expressen, de manera explícita o no. Es podria dir que l'art contemporani posa l'èmfasi a ampliar el concepte d'obra d'art i a diluir les fronteres entre art i realitat.

L'art contemporani no acostuma a ser mimètic, no té voluntat de copiar o imitar, de reproduir fidelment un model o referent real, ni tampoc de ser bonic. La seva pretensió és expressar coses que poden tenir naturaleses molt diferents. S'hi expressen idees, reflexions, opinions, desitjos, somnis i anhels amb unes intencions també ben diferents: provocació, sensibilització, identificació, denúncia, crítica, joc, etc. Algunes d'aquestes expressions i intencions són conegudes i/o compartides per diferents persones i col·lectius, i d'altres són signe d'expressions individuals i estan lligades a les vivències i les experiències particulars de cada artista.

L'art mateix es converteix en objecte de reflexió i d'expressió, de manera que a través de les obres es qüestiona el concepte d'autoria, el d'obra única i el d'obra vendible, el paper del museu i el del públic, etcètera, etcètera.

L'absència de referents mimètics o reals visibles dificulta sovint la comprensió de l'art contemporani. Aquest utilitza materials i mitjans diferents dels que entenem per tradicionals, tot diluint les fronteres entre territoris que històricament estaven separats (material/suport, etc.), i ha produït complexes hibridacions que han donat lloc a l'aparició de múltiples procediments artístics: *ready-made*, *collage*, *assamblage*, *performance*, instal·lació, etc., alguns dels quals incorporen una dimensió temporal. S'utilitzen materials i elements de naturaleses variades,

materials efímers, orgànics, degradables, intangibles, objectes de rebuig, quotidians, industrials, etc., que estan carregats d'uns significats que els atribueixen els mateixos artistes en funció de motius diferents, que poden tenir relació amb experiències personals o amb atribucions de significats de caire més universal, i també amb les seves mateixes característiques físiques. Materials i suports de vegades es barregen. Així, per exemple, un televisor pot ser incorporat en una obra formant-ne part pròpiament, o bé esdevenir un suport o mitjà que permeti visualitzar una obra, potser efímera, que va existir en un altre moment i en un altre escenari.

En ocasions desapareix la primacia del sentit de la vista per copsar l'obra d'art, i s'apel·la a l'ús dels altres sentits.

Les obres contemporànies tenen referents. I aquests, cal trobar-los en els mons interiors dels artistes, i també en els seus mons exteriors. Al món interior, difícilment hi tindrem accés, llevat que els mateixos artistes se'ns vulguin mostrar o presentar, però sempre podrem elucubrar sobre les seves inquietuds, temors, anhels, amors, solituds, etc.; i, a més, sempre hi ha alguna cosa que ens fa semblants o propers als altres, de manera que la nostra experiència, en determinats aspectes, pot ser propera a l'experiència de l'artista. Pel que fa als mons exteriors, podem conèixer-los, bé perquè els compartim, bé perquè disposem d'una memòria històrica que ens permet reconstruir èpoques passades. El repte, moltes vegades, és trobar les connexions entre les obres i el context on han sigut generades. Sovint són invisibles a primera vista, però hi són.

L'art no està lliure d'implicacions. Els artistes no són anacoretas que viuen d'esquena al món, al marge de la societat. Ans al contrari, estan immersos en la realitat

que tothom comparteix i expressen el que senten, pensen i creuen. Nosaltres també pertanyem a aquest món compartit i, per tant, estem en disposició d'entendre i de copsar les expressions dels artistes, sempre que estiguem disposats a intentar-ho, malgrat les dificultats que sabem que hi podem trobar.

Animeu-vos, doncs, a parlar d'art contemporani amb els alumnes encara que us senti molt lluny de “dominar” la matèria. Només heu de *començar a preguntar-vos*, per exemple, què hi deuen fer, aquells plats bruts posats sobre la taula, exposats en un museu d'art contemporani, en comptes de donar per fet que es tracta de la ganduleria de l'artista o d'una broma de mal gust que pretén incomodar-vos i fer-vos sentir ridículs perquè, entre altres coses, no sou capaços d'entendre que hi fan, allà, sense rentar. I *continuar preguntant-vos* sobre els plats bruts i tot allò que en pugueu saber, és a dir, mirar de recordar o imaginar situacions que s'hi puguin relacionar i pensar, per exemple, a què ens referim quan utilitzem l'expressió “plats bruts”. I *continuar preguntant-vos* sobre l'artista i la seva relació amb els plats bruts. I, per fi, *mirar de cercar respostes als interrogants plantejats* recorrent a qualsevol estratègia que us sembli adequada.

Per a les preguntes que us feu, de vegades no hi trobareu resposta, però el procés promou la *investigació*. Com diu Robert Filliou, un artista present a la Col·lecció del Museu:

“La investigació no és un privilegi dels savis, sinó que, ben al contrari, és l'àmbit dels ignorants.”

Robert Filliou

Investigar: això és el que us convidem a fer amb els vostres alumnes. I, de passada, us proporcionem algunes dades sobre els artistes i les seves obres, que trobareu

al cd-rom, i que esperem que us ajudin a comprendre i a establir alguns fragments de la malla de connexions que sostenen, encara que sigui de manera invisible, totes les obres d'art.

Descripció del material del projecte

Contingut de la caixa

- Calaix gran, amb trenta compartiments que allotgen elements diferents (objectes quotidians, de rebuig, industrials, etc.), amb tapa de metacrilat i nansa.
- Calaix petit, amb quinze compartiments que allotgen cubs de diferents materials i grandàries, amb tapa de metacrilat i nansa.
- Calaix petit sense compartiments, amb tapa de fusta i nansa que conté:
 - Bossa de roba de sac amb cent bales de vidre.
 - Trenta estoretes d'escuma negra de $12,5 \times 12,5$ cm.
 - Guia per al professorat.
 - Un cd-rom.
 - Una fotografia plastificada de cadascun dels calaixos amb compartiments (objectes i cubs) per poder endreçar-ho tot.
 - Una capseta de plàstic amb fotografies plastificades de cadascun dels objectes que hi ha al calaix gran.
- Una estoreta negra de 37×44 cm que va col·locada just a sobre del calaix gran.

Us preguem que, quan retorneu la caixa, en comuniqueu qualsevol desperfecte o pèrdua que s'hi hagi pogut produir, per tal que puguem arreglar o reemplaçar allò que calgui. En el full de valoració que rebreu per correu electrònic, trobareu un apartat on podreu indicar-ho.

Després d'utilitzar els objectes i els materials, deseueu-los, si us plau, als calaixos tal com els heu trobat, guiant-vos, si cal, amb les fotografies que us proporcionem per ajudar-vos a deixar cada cosa al seu lloc.

Sobre el material didàctic

El material didàctic de suport que forma part del projecte consisteix bàsicament en:

- Materials, objectes i elements tridimensionals diversos per ser manipulats pels nois, que serveixen per dur a terme una multitud d'exercicis i/o activitats.
- Informació que trobareu al cd-rom (imatges i textos) sobre una selecció d'artistes contemporanis que formen part de la Col·lecció del Museu i algunes de les seves obres. Els *textos* volen oferir dades sintètiques i precises sobre la biografia i trajectòria de cadascun dels artistes i també sobre cadascuna de les obres que hem seleccionat per a aquest projecte. Confiam que us ajudaran a incrementar el vostre coneixement i/o bagatge personal sobre l'art contemporani i us facilitarà el desenvolupament del projecte a l'aula. La informació que proporcionen, en ocasions caldrà adaptar-la si es vol compartir amb els alumnes, especialment amb els més petits. Hi ha també un petit glossari de termes artístics que us proporcionarà dades addicionals sobre els textos; per accedir-hi, només cal que cliqueu a sobre de les paraules que apareixen en color groc a la pantalla; en fer-ho se us obrirà una finestreta que podeu tancar quan vulgueu, i també desplaçar per la pantalla per ubicar-la en un lloc on no molesti per llegir el text. Les *imatges* que conté el cd-rom corresponen a obres d'artistes de la Col·lecció i permetran als alumnes conèixer el treball d'aquests artistes, encara que sigui d'una manera indirecta, i establir amb cadascuna de les obres relacions amb els objectes amb els quals han treballat prèviament. Hem inclòs també una fotografia de cadascun dels artistes (excepte una, que mai no vol ser retratada) perquè els nens puguin conèixer una mica el seu aspecte físic.

Tot aquest material va acompanyat per un conjunt de propostes didàctiques sobre com utilitzar-lo (que trobareu en aquesta guia), en les quals se suggereixen moltes activitats i exercicis diferents, que volen contribuir a facilitar la integració dels continguts abordats (conceptes, procediments i valors) d'una manera innovadora i motivadora, prenent en consideració la diversitat de maneres d'aprendre que hi ha.

Importància dels objectes tridimensionals

Els elements que hi ha dins dels calaixos, hi han sigut posats expressament perquè puguin ser manipulats pels infants i joves. La manipulació és especialment interessant perquè permet l'observació directa dels objectes per mitjà dels sentits. El fet que es puguin tocar, moure i examinar de prop objectes reals, permet als nois tenir vivències que afavoreixen l'aprenentatge. No seria el mateix veure, per exemple, imatges dels mateixos elements, perquè les imatges són incapaces de reproduir molts dels atributs dels objectes, com ara la textura, la temperatura, la duresa, el pes, etc., atributs sobre els quals podem parlar, experimentar, investigar, etc. i que seran objecte d'atenció en algunes de les propostes. El contacte directe amb els objectes és especialment important en la concepció d'aquest projecte. La percepció sempre serà molt més rica i més intensa si es treballa amb objectes tangibles, que no si només se'n parla, o si s'utilitza qualsevol mitjà que els reproduïx, atès que, sigui quin sigui el mitjà de reproducció, aquest sempre serà incomplet.

La percepció tàctil de les obres d'art és un aspecte força impossible de dur a terme en un museu; la possibilitat de tocar i manipular els objectes que oferim, intenta posar remei en certa manera a aquesta mancança. Alguns dels objectes i materials que formen part del contingut dels calaixos, podran ser observats in situ, al Museu,

quan feu la visita. Si hi heu estat treballant a l'aula, de segur que els alumnes podran reconèixer-los i identificar-los malgrat que en determinats casos es produeixi un canvi d'escala important.

La idea és molt senzilla: és molt més fàcil recordar una cosa que un ha viscut, que la que un ha imaginat.

Manipulació d'objectes i elements per parts dels alumnes

Els objectes i els elements que contenen els calaixos són adequats per ser manipulats pels alumnes de tots els cicles, amb petites excepcions. Valoreu vosaltres mateixos si és convenient o no fer servir les bales de vidre amb els infants més petits, per tal d'evitar accidents, com també la resta de coses que hi trobareu.

Al final d'aquesta guia hi ha un apartat amb una descripció de cadascun dels elements que contenen els dos calaixos amb compartiments, descripció que us pot ajudar a determinar si, atesa l'edat dels alumnes amb els quals trebal·leu, hi ha coses que us estimeu més no utilitzar, com pot ser el cas d'una bombeta, o una capsa de mistos, o un mirallet, o un cub petit, etc.

Per evitar problemes i accidents, un parell d'envasos que contenen diferents substàncies estan encolats o tancats, perquè els nois no hi tinguin accés. Informeu-ne els vostres alumnes per evitar que intentin obrir cap ampolla i que aquestes es trenquin en intentar-ho. Insistim, no obstant això, que trobareu *informació detallada sobre cadascun dels elements o objectes subministrats, que és important llegir atentament*.

És molt important tenir cura i respecte per tot el material lliurat. Cal que tothom, incloent-hi els nois, siguin

conscients que és un *material dissenyat especialment per ser compartit*, i no tan sols pels companys del grup, sinó també per nens d'altres escoles.

La quantitat d'elements i materials que hi trobareu, garanteix que disposeu de material suficient per a tothom, encara que hi hagi coses que en un moment determinat decidiu no utilitzar. Està pensat tot per a grups de fins a trenta alumnes.

PROPOSTES DIDACTIQUES

Introducció a les propostes didàctiques

Com presentar el projecte als nens

És evident que vosaltres esteu en disposició de decidir millor que ningú de quina manera presentar o introduir aquest projecte a l'aula, en funció de les motivacions que us hagin impulsat a utilitzar-lo.

Com ja hem dit, no és un projecte vinculat a una única àrea de coneixement; és un projecte que parla dels artistes, del que fan, del que expressen i de com ho fan, sense entrar pròpiament en perspectives històriques o cronològiques, i que vol promoure que els nens expressin, oralment, per escrit, gestualment i recurrent, també, al llenguatge artístic, el que pensen, el que senten i el que imaginin, tant sobre el treball dels artistes, com sobre qualsevol altra cosa que els interessi.

Pensem que no cal fer gaires introduccions ni extenses explicacions sobre els continguts que es volen abordar a través del projecte, ja que aquests estaran condicionats per la manera com utilitzeu els recursos i pel temps que hi pugueu dedicar, com també per l'edat dels nois amb els quals trebal·leu.

Podria ser interessant plantejar-ho inicialment com un joc, perquè en el fons d'això es tracta, de jugar, de pensar, de passar-s'ho bé, d'expressar-se i, de passada, d'aprendre alguna cosa.

Els materials que us lliurem, creiem que poden contribuir a estimular la curiositat, el desig de saber, d'investigar, d'experimentar, etc. dels alumnes. Els objectes i elements poden ser mostrats als nois com el contingut d'una capsa de sorpreses, una capsa plena d'objectes sorprenents i elements tridimensionals que no se sap a qui pertanyen i que arriben des del Museu d'Art Contemporani de Barcelona, perquè els mirin, els examinin i els manipulin.

O bé es pot anunciar des del començament que els materials que conté la caixa del projecte són elements que utilitzen els artistes i que, per tant, ens poden ajudar a conèixer el seu treball.

Un cop tingueu una idea clara de tots els objectius del projecte i de les possibilitats que ofereix per treballar amb els materials didàctics de suport, us serà més fàcil decidir com presentar el projecte als vostres alumnes. Torneu a pensar-hi més endavant.

Les activitats

Les propostes que us suggerim són absolutament flexibles i permeten mil i una adaptacions als contextos particulars en els quals es desenvolupin. Fins i tot el material proporcionat pot suscitar altres usos no suggerits, la qual cosa farà que aquest es converteixi en un recurs viu i dinàmic.

Les propostes estan organitzades en tres blocs diferents que requereixen l'ús de materials diferents. És preferible fer els blocs ordenadament. Cada bloc treballa aspectes diferents, sempre lligats a la qüestió de la significació o expressió. Els conceptes que van apareixent, ho fan en ordre creixent de complexitat.

En el primer bloc, es treballa amb objectes de diferents formes, grandàries i materials. En el segon, amb elements de la mateixa forma, però de materials i grandàries diferents. I en el tercer, amb elements iguals quant a forma, grandària i material.

Depenent del nivell educatiu per al qual desenvolupeu les propostes, podeu treballar un bloc, o dos, o tres.

Amb els infants més petits, possiblement veureu més adient treballar només el primer bloc, i potser tot just iniciar el segon. A partir del cicle mitjà, en canvi, pensem que es poden fer tots tres sense dificultats.

Probablement, el problema més gran que tindreu serà el temps. Us volem advertir, d'entrada, que us serà pràcticament impossible desenvolupar totes les propostes i alternatives suggerides. Tingueu present, doncs, que *acabar totes les propostes no forma part dels objectius del projecte.*

Malgrat les orientacions que us oferim, el temps o ritme de treball l'haureu de decidir vosaltres, d'acord amb el que facin els vostres alumnes. Si esteu treballant el bloc 1 i encara us queden moltes coses per fer, o bé han sorgit noves propostes que pot ser interessant dur a terme, potser no valdrà la pena trencar el ritme per passar al segon bloc. Si aquest bloc no es fa, no passa absolutament res. L'única conseqüència serà que us quedareu amb ganes d'haver-lo desenvolupat. I passa el mateix amb el tercer bloc.

També pot passar que decidiu saltar-vos algunes activitats suggerides en el bloc 1 i passar al bloc 2 sense fer-les. Cap problema.

És important que us sentiu lliures en la utilització dels recursos que proporciona el projecte. La diversitat de ritmes d'aplicació, la modificació d'algunes activitats, la inclusió d'altres que no estaven previstes..., això sí que forma part dels objectius del projecte.

Probablement, un dels aspectes que més determinarà el recorregut que fareu, serà l'edat dels nois amb els quals treballem. Les diferències de cicle o nivell afectaran les propostes pel que fa a velocitat i complexitat; però, en essència, el que es proposa és exactament igual per a tothom.

En síntesi: es tracta de manipular objectes i materials, pensar-hi i parlar-ne, per després observar com els usen diferents artistes contemporanis en algunes de les seves obres, i deixar que els nens els utilitzin per expressar el que vulguin.

Bloc 1. Objectes i significats.

Significats atribuïbles als objectes

Objectius

Aconseguir que els nens entenguin que els artistes, en les seves obres, poden utilitzar *objectes* molt diversos i amb finalitats expressives molt diferents.

En determinats casos, els objectes s'utilitzen com a sinònim de, o en substitució de, o al·ludint a, o referint-se a alguna cosa. Així, Miralda fa servir soldadets de plàstic blanc per construir algunes de les seves obres que fan al·lusió a la guerra, o bé imatges de sants i marededéus per fer referència a la religió.

En altres casos, però, no hi ha cap procés de substitució ni metafòric, sinó ben al contrari. Així, Guinovart incorpora un pot de pintura real al seu *collage*, no pas en substitució de res, sinó mostrant clarament i sense donar lloc a l'equívoc la seva presència física. O, de manera semblant, Pistoletto, en una de les seves obres, utilitza un mirall de grans dimensions fragmentat.

En altres casos, elements que tenen un ús determinat són emprats per a alguna cosa que no té res a veure amb la seva funció inicial, com és el cas de les peces de dòmino que utilitza Brossa per construir el mànec d'una escombra, o les cintes mètriques que fa servir Sterbak per fabricar-se una mena d'ungles postisses que li allarguen els dits. Els objectes canvien de context i interaccionen amb elements que els són estranys en els seus contextos originals, de manera que es conjuguen noves relacions dotades de significació, que cal cercar i descobrir.

Altres objectes apareixen modificats o transformats, de manera que la seva aparença inicial canvia: els artistes els pinten, trenquen, deformen o embruten, com ara les

fitxes de dòmino que Brecht pinta de blanc, o el mapa que Noguera recobreix de fang.

Els artistes, en les seves obres, utilitzen “mecanismes” o desenvolupen estratègies molt diferents per incorporar-hi objectes, molts dels quals són d’ús quotidià. És interessant que examineu aquests mecanismes amb els alumnes.

Totes i cadascuna d’aquestes “operacions” realitzades pels artistes, suposen maneres de veure, de fer i de treballar diferents i es poden aplicar sovint en el context escolar per estimular la creació per part dels alumnes.

Material que es requereix per desenvolupar el bloc

Fase 1

- Calaix gran, amb trenta objectes diferents (objectes quotidians, de rebuig, industrials, etc.).
- Estoretes d’escuma negra de 12,5 × 12,5 cm.

Fase 2

- Calaix gran, amb trenta objectes diferents (objectes quotidians, de rebuig, industrials, etc.), o bé les fotografies plastificades de cadascun dels objectes que trobareu desades a la capseta de plàstic.
- Estoretes d’escuma negra de 12,5 × 12,5 cm.
- Cd-rom.

Els trenta objectes

Els trenta objectes del calaix han sigut seleccionats amb molta cura i seguint un procés complex que ha considerat múltiples criteris. Han sigut creats, construïts o adquirits per mitjà d’un procés que podríem dir-ne *artistanal*.

El criteri principal per incloure un objecte al calaix, és que tingui una relació directa amb alguna de les obres d'art de la Col·lecció. És a dir, cadascun dels objectes que hi trobareu, és present o forma part d'una obra d'art determinada, que podreu veure en el cd-rom que us lliurem com a part del material didàctic. Això no vol dir que cadascun dels objectes sigui idèntic al corresponent que utilitza l'artista, però sí que hi manté una relació evident, que s'estableix a diferents nivells en cada cas. Les diferències i les similituds que hi ha entre els objectes que teniu a l'abast i els que han fet servir els artistes permetran establir processos de comparació interessants.

En la major part dels casos, canvien les mides i/o l'escala, però en d'altres, no. Trobareu, per exemple, una escombria de 10 cm de llargada i una peça de dòmino, totes dues relacionables amb l'obra *Poema objecte* de Brossa, que consisteix en una escombria de mida real amb un mànec fet de peces de dòmino. La nostra escombria canvia d'escala, però la fitxa, no.

Hi ha molts objectes que no són de debò allò que volen representar, com ara la rajola de xocolata, o bé la taronja, que són de plàstic. Però n'hi ha d'altres que sí que ho són de debò, com per exemple la baldufa, el dau o la cinta mètrica.

Hi ha relacions més simples, i d'altres una mica més complexes, que costarà més o menys d'establir en funció de l'edat dels nois. Algunes exigeixen un cert nivell d'abstracció. Podria ser el cas d'una roda de plàstic que prové del mecanisme d'una cinta de vídeo. Aquest objecte s'ha relacionat inicialment amb una obra de Tony Cragg feta de rodes i d'engrenatges diversos de força grandària, que l'artista ha anat disposant en forma de columnes amb diàmetres decreixents. En aquest cas, per relacionar la roda de plàstic que us lliurem i les rodes i/o peces

que formen part de l'obra, és necessari extrapolar o abstrure el concepte “roda”. Visualment i formalment, els objectes no són iguals ni tenen la mateixa procedència, però tots són rodes d'algun tipus.

Alguns objectes es relacionen amb una sola obra d'un artista, i d'altres es relacionen amb diverses obres de diversos artistes. En aquests casos, el diferent ús que fan diferents artistes del mateix element, pot contribuir a entendre la possibilitat d'alternatives d'usos o d'atribució de significats al mateix objecte.

Per facilitar-vos la feina, us indiquem quina és la relació pensada inicialment entre cadascun dels objectes i l'obra d'art en la qual apareixen¹. Això no vol dir que no hi pugui haver d'altres relacions no establertes ni especificades; aquest aspecte, precisament, és un dels que us animarem a explotar amb els alumnes: l'establiment de noves associacions entre els objectes i les obres.

Els objectes han sigut escollits, també, pensant que els alumnes els puguin identificar i reconèixer amb facilitat. Per regla general, pertanyen al seu món proper. Així, hi ha diverses joguines i objectes d'ús quotidià, alguns dels quals només fan servir els adults. Pot ser que en algun cas, segons quina sigui l'edat dels nens amb els quals estigueu treballant, o la seva procedència cultural, aquests desconeguin algun dels objectes del calaix. És una bona ocasió per descobrir coses noves, que a més poden ser desconegudes per a uns però no per a d'altres, amb la qual cosa es pot aprofitar per afavorir l'intercanvi de coneixements entre els mateixos alumnes.

1. Vegeu l'apartat “Artistes, obres i objectes relacionats” al final de la guia.

La diversitat d'elements que conté aquest “calaix de sastre” constitueix un recurs afegit. Aprofiteu-la, doncs, per a tot allò que se us acudeixi.

El contingut del cd-rom

El cd-rom conté una selecció d'imatges d'obres d'artistes que pertanyen a la Col·lecció del Museu, com també informació específica sobre aquests i sobre les obres que hi figuren. La major part de les obres també formen part de la Col·lecció, és a dir, són propietat del Museu, i per tant hi ha la possibilitat que en algun moment hi estiguin exposades i que, per tant, les veieu durant la visita a sales. Hi ha excepcions, però, ja que també hem seleccionat obres que no formen part del fons del Museu.

Consegüentment, encara que aquestes peces pertanyen a artistes que tenen altres obres a la Col·lecció, difícilment podran ser vistes en alguna ocasió a les sales del Museu.

Volem insistir en el fet que quan vingueu al Museu, no hi trobareu mai la totalitat de les obres que hi ha al cd-rom. Només podreu veure'n unes quantes, que dependran de la programació d'exposicions del Museu i del moment del curs en què realitzeu la visita. Però aquesta sempre estarà relacionada amb els artistes i les obres que hagueu treballat, i s'hi posarà èmfasi en els conceptes que permeten relacionar el treball d'artistes diferents.

Cadascuna de les obres que hem seleccionat té relació, com a mínim, amb un dels objectes del calaix, que els nois han d'haver manipulat prèviament.

Per veure les imatges de les obres, hi ha dues possibilitats: partir dels artistes, o bé partir dels objectes. En tots dos casos trobareu la mateixa informació.

Us *recomanem* partir dels artistes; això vol dir que, per veure les obres que hem seleccionat, heu d'accedir, en primer lloc, a la pantalla on hi ha la llista d'artistes² en ordre alfabètic i, a continuació, anar clicant sobre cadascun dels noms, acció que us portarà a altres pantalles amb les imatges de les seves obres, informació sobre ells i, en determinats casos, també sobre les obres.

Per poder veure les obres seleccionades a partir dels objectes, només cal que accediu a la pantalla on hi ha les fotografies dels elements que conté el calaix i que cliqueu sobre cada objecte. Aleshores s'obriran altres pantalles amb les obres d'art que contenen l'objecte en qüestió i la informació pertinent.

Encara que no ho sembli, les dues opcions són força diferents, i heu de decidir quina us sembla més adequat utilitzar en funció del treball previ realitzat amb els alumnes i del temps de què disposeu, com també d'altres aspectes que haureu de valorar i que us indicarem més avall.

De fet, la possibilitat de veure les imatges d'obres d'artistes partint dels objectes, l'hem inclòs pensant exclusivament a facilitar-vos al màxim la feina, sabent que sovint en el context escolar algunes qüestions que aparentment són fàcils, es compliquen, i que les condicions en les qual es desenvoluparà el projecte poden ser molt diverses.

2. Trobareu la llista d'artistes al final de la guia, a l'apartat: "Artistes, obres i objectes relacionats".

Activitats

Fase 1

La primera fase d'aquest bloc consisteix a utilitzar els objectes del calaix per observar-los, examinar-los, parlar-ne, pensar-hi, associar-hi idees i evocar records, sense que calgui fer referència al treball dels artistes.

En primer lloc, caldrà repartir els objectes entre els alumnes. Recomanem que cada nen tingui un element propi, encara que l'activitat es podrà fer individualment o en grup, o bé combinant les dues alternatives.

Per repartir els objectes entre els nois, podeu fer servir diferents criteris i procediments, però és interessant que considereu aquesta senzilla operació com una activitat potencialment significativa. Decidiu abans, però, si hi ha cap objecte que heu de treure del joc per motius de seguretat o d'altres. En funció del nombre d'elements que us quedin disponibles, penseu en si és convenient, adequat o operatiu deixar triar a cada nen un objecte, o bé que en feu vosaltres el repartiment. Es poden combinar les dues opcions si, per exemple, formeu grups de cinc nois i lliureu al grup cinc objectes diferents que s'hagin de repartir, operació que implicarà haver d'arribar entre ells a un acord. O bé podeu fer-ho a la sort, fent que agafin paperets numerats de l'1 al 30 (prèviament preparats) que identifiquin els compartiments seguint l'ordre de fileres d'esquerra a dreta i de dalt a baix.

En el moment de lliurar l'objecte a cadascun dels nois, doneu-li, també, una de les estoretas d'escuma perquè hi posi l'objecte al damunt. D'aquesta manera, cada noi se'l pot col·locar a la seva taula, amb certa cura, damunt de l'estoreta, per evitar la possibilitat que rodi o que caigui. Recordeu, també, fer les advertències que considereu necessàries sobre posar-se els objectes a la boca, intentar obrir les ampolletes, etc.

Què en saben, dels objectes

Animeu, ara, cada noi o noia a observar i examinar detingudament el seu objecte. Pot ser apropiat que cadascun d'ells disposi d'un paper per dibuixar-lo, o per anotar-ne el nom.

A continuació podeu començar una roda d'intervencions fent-los preguntes com les següents: ¿què és, això?, ¿té més d'un nom?, ¿com és (color, forma, textura, etc.)?, ¿de què està fet?, ¿és de debò o de joguina?, ¿per a què s'utilitza?, ¿qui el fa servir?, ¿quan o en quines ocasions s'utilitza?, ¿en quins contextos o escenaris es fa servir?, ¿en coneixes altres de semblants?, etcètera.

Podem fer un munt de preguntes diferents sobre l'objecte i el seu context. En funció de l'edat dels nois, pot ser recomanable formular-ne només unes quantes, o bé altres de diferents d'aquestes que us suggerim. El més interessant és que intenteu establir relacions amb conceptes de diverses àrees de coneixement i amb situacions viscudes pels nens. Així, hi ha objectes que us permetran parlar d'oficis, tot tenint present qui l'ha fabricat, o bé qui l'utilitza; d'altres us permetran parlar de materials; d'altres, de coses de menjar, i també de bons hàbits alimentaris; d'altres del lleure i de com ocupar el temps lliure, etc.

És molt important que tots els nois hi participin i tinguin oportunitat de parlar del seu objecte. Es tracta, en principi, de comprovar el que saben sobre l'objecte en qüestió, tot acceptant i promovent en tot moment el diàleg, la reflexió i l'intercanvi d'informació entre ells. Haureu de moderar la conversa intervenint-hi per completar explicacions, corregir errors de concepte, reconduir intervencions, etc.

En què els fa pensar

A continuació podeu demanar als nois que pensin en idees que els vinguin al cap en veure, tocar i manipular l'objecte. Cal no posar-los limitacions: pot ser que aportin idees ràpides i espontànies sorgides per associació (paraules, frases curtes, etc.), o bé que evoquin records d'experiències passades lligades a l'objecte, o bé que imaginin situacions, etc. La diversitat de pensaments suggerits esdevindrà un recurs a utilitzar més endavant.

Així doncs, el noi que hagi rebut la taronja de plàstic podria indicar diferents coses en les quals ha pensat: en una taronjada, en la vitamina C, en el nom de la ciutat de València, o bé explicar que s'ha recordat d'un joc de fruites de plàstic que tenia quan era més petit que li van dur els Reis, o bé que li ha vingut al cap la plata de fruita de mentida que a ca la seva tia hi ha sempre al mig de la taula.

Com que proposem no imposar-los limitacions, les respostes, les idees assenyalades pels alumnes, han de ser totes igual de vàlides. No s'hi val dir a algú que ha associat “malament” o que el seu record o comentari no és pertinent. Si hi ha dubtes, valdrà la pena demanar explicacions detallades als nens, i ajudar-los a expressar-se amb llibertat. Sí que es pot limitar, és clar, el nombre d'idees o de records que hi pot aportar cadascú; cinc com a màxim i una com a mínim per objecte, per exemple. I això, sobretot, per poder “controlar” la durada de l'activitat i fer que tothom hi participi.

Pot ser interessant deixar constància escrita d'aquests dos processos (què en saben de l'objecte, i en quines coses els fa pensar), perquè valdrà la pena anar desenvolupant l'activitat tenint presents les idees particulars generades pels objectes, per poder aprofitar

les que siguin més significatives i més interessants per als alumnes.

Si els nois han dibuixat el seu objecte al començament de l'activitat, pot ser adequat escriure al mateix full la informació sobre l'objecte que es consideri pertinent, o bé les idees associades. Penseu en la gran quantitat d'alternatives que hi ha: anotacions individuals, de grup o col·lectives, utilitzant suports diferents com ara paper, pissarra o d'altres, apuntant vosaltres, etc.

De la mateixa manera que passava en la primera proposta, es tracta que els alumnes comparteixin aquesta associació d'idees, records, experiències, etc. recurrent al diàleg i la reflexió. Cal dinamitzar converses amb tot el grup per tal que tothom pugui, no només veure els objectes dels altres, sinó també escoltar el que ha pensat cadascú del seu objecte. La conversa ha de donar peu que la resta d'alumnes hi intervingui ordenadament aportant-hi noves idees i associacions, o bé declarant que ells també associen coses semblants a un objecte que té un altre company.

Depenent de l'edat dels nois, podeu diferenciar perfectament el que serien records o experiències, del que serien idees associades, de manera que pugueu fer diverses rondes en les quals en una es parli pròpiament de records, en d'altres d'idees flaix, etc.

Aquesta dinàmica ha de conduir a veure que els objectes tenen significats diferents per a cadascú. Sovint perquè els associem a idees i experiències també diferents. No es tracta que hi hagi associacions millors o pitjors, sinó que n'hi hagi. Per posar un exemple, pensem en una rajola de xocolata. Podria ser que un nen associés aquest dolç a la idea de guerra i que, en canvi, un altre l'associés a tenir mal de cap, i un altre, a berenar a casa els avis. El primer nen podria ser originari d'una altra regió del

món i haver sigut testimoni de primera línia de conflictes bèl·lics. Potser en alguna ocasió aquest nen hauria rebut dels soldats de la ONU alguna presa de xocolata. El segon nen podria ser que patís de mal de cap sovint i que el metge li hagués recomanat no prendre xocolata, ni altres aliments similars, per evitar-lo. I el tercer nen podria ser que, per berenar, acostumés a prendre pa amb xocolata a casa els avis. Inicialment podria ser que aquestes associacions causessin sorpresa en els companys; però, si es dóna l'oportunitat a cada alumne perquè expressi i expliqui les seves idees, sentiments i records, els altres segurament podran entendre aquelles associacions.

Cadascun d'aquests nois hauria tingut experiències molt diferents lligades a la xocolata, la qual cosa donaria com a resultat les diferents associacions que hem establert per construir l'exemple. Aquestes qüestions i d'altres són les que condicionen els processos d'atribució de significats d'objectes i materials per part dels artistes, aspecte del qual parlarem en la fase 2 d'aquest bloc.

Establir associacions entre els objectes

La diversitat d'atribució de significats possibilitarà també establir relacions diferents entre els objectes del calaix, i pot donar peu a desenvolupar una activitat concreta que consisteixi a examinar-ne el contingut global i animar els nois a establir grups amb els objectes, tot aplicant-hi els criteris que els semblin pertinents, de tipus objectiu o subjectiu.

Els criteris objectius podrien fer referència a categories com ara les següents: joguines, aliments, coses antigues, objectes de mentida i objectes de debò, etc. No importa que els grups establerts suscitin dubtes sobre la pertinença d'un objecte a un grup o a un altre. Si el context ho permet, seria preferible que els criteris i les categories fossin establerts o enunciats pels mateixos nois, en comptes de suggerir-les el mestre.

Els criteris subjectius podrien consistir a agrupar objectes que remetessin a una mateixa idea o concepte, com ara la guerra, la infantesa, la vellesa o la bellesa. Si heu anat prenent nota de les idees aparegudes en les converses de grup, aquestes us poden servir de referència per fer propostes concretes.

Si tornem a l'exemple sobre la rajola de xocolata i parlem d'establir relacions entre els objectes del calaix, podria ser que el noi vingut d'un altre país relacionés la xocolata i el soldat de plàstic, pels motius que ja hem comentat, i podria ser que, en aquesta associació entorn de la guerra, també hi volgués incloure la fotografia antiga i la imatge de la Mare de Déu de la Mercè, pels motius que podeu imaginar. Altres nois amb altres vivències potser no trobarien gaires elements que els fessin pensar en la guerra.

És important que quedi clar que la relació o relacions que estableixi cada noi amb cadascun dels objectes i dels objectes entre si seran úniques i exclusives, la qual cosa garanteix que tothom tingui oportunitat d'expressar-se sense por de "fer-ho malament", i això és un estímul per a la lliure expressió individual.

Fins ara hem plantejat les activitats pensant que cada nen tingué un objecte, però també seria interessant dissenyar exercicis diferents al voltant de les propostes suggerides, fent que els nois comparteixin els objectes i treballant a partir d'uns quants de diferents. Per exemple, entre tots els membres del grup o de dos en dos, es podrien intercanviar els objectes. Exploreu alternatives que poden ser interessants, intentant combinar agrupaments diferents que promoguin la reflexió i el diàleg a diferents escales. Això pot condicionar o influir, també, en la manera com es recullin les idees suggerides.

Invertir l'associació

El que hem proposat fins ara seguia una direcció determinada: partia dels objectes i anava a cercar significats, idees, conceptes. Ara suggerim que feu el contrari, que treballeu a partir d'idees i aneu a cercar objectes que les puguin expressar.

Tenint present els diàlegs desenvolupats pels nois i les idees que s'hagin pogut anar posant en relleu en cada grup en les activitats suggerides fins ara, demaneu als nois que, a partir de determinades idees, busquin algun objecte que hi pugui fer referència. Podeu fer l'exercici de múltiples maneres, i també diverses vegades de formes diferents, com ho considereu més adient.

Es podria proposar a tot el grup la mateixa idea, bé exposant-la directament, o bé fent ús d'una estratègia que consisteixi a lliurar un sobre a cada nen indicant-li que a dins trobarà una paraula que serà el punt de partida de la seva recerca objectual. Segons com es plantegi, a dins dels sobres hi pot haver exactament la mateixa paraula o frase per a tothom, o bé proposar-ne de diferents.

Podrien ser paraules com ara: “guerra”, “injustícia”, “bellesa”, “soledat”, “estimació”, “amistat”, “joc”, etc., o bé frases com ara: “record alegre d’infantesa”, “sensació de soledat”, “somni bonic”, “pobresa i fam”, o qualsevol altra idea que considereu adequada. Molt millor si són coses suggerides pels mateixos nens, perquè d’aquesta manera s’adonaran de la quantitat de coses sobre les quals un pot pensar i treballar. Tornem a insistir que el treball previ realitzat a l’aula ha de servir per seleccionar qüestions interessants per al grup. I el més lògic és pensar que aquestes canviaran en funció de cada classe.

Hi ha milers de possibilitats diferents, segons sigui el tema proposat inicialment per desenvolupar la recerca d’un objecte que hi faci referència d’una manera o altra. Es tractaria, també, en aquest cas, de no posar excessives limitacions a aquesta recerca objectual, excepte, potser, sobre qüestions com ara la mida dels objectes o la quantitat d’aquests.

Si els nois han estat investigant prèviament sobre els significats que cadascun atribueix als objectes, es fàcil que puguin fer l’operació a la inversa i cercar algun objecte que pugui expressar una idea determinada o fer-hi referència.

És fàcil adonar-se de la gran quantitat de respostes diferents que pot promoure l’activitat que us proposem, depenent de com es plantegi. Serà interessant valorar diferents tipus d’agrupació per treballar (individualment, de dos en dos, en grups, etc.) i estar molt atent a les aportacions dels alumnes, perquè aquestes poden donar peu a introduir activitats inicialment no planificades.

Si, per exemple, es proposa a tothom el mateix punt de partida per iniciar la recerca objectual, serà molt enriquidor

veure les diferents “solucions” a què arriba cadascú, perquè de ben segur que l'establiment d'associacions i relacions a partir de la mateixa idea serà molt diferent per a cada alumne, i això els ajudarà a entendre l'ús divers que fan els artistes dels objectes.

Pot ser adequat examinar conjuntament a l'aula les idees proposades abans de demanar-los que cerquin un objecte que hi faci referència. Així, si la proposta consisteix a treballar al voltant del concepte de bellesa, inicialment val la pena reflexionar i dialogar amb els alumnes sobre el significat de la bellesa, els atributs que la identifiquen, les coses que fan les persones per mirar de ser belles, etc. L'edat dels alumnes serà determinant, atès que els significats derivats d'un mateix concepte podran ser molt diversos segons es treballi, per exemple, amb alumnes d'educació infantil o amb alumnes de cicle superior. Amb relació a la bellesa, podria ser que els nois fessin referència a qüestions com ara: anar ben pentinats o nets, el color dels ulls, les proporcions del cos, la indumentària, les *top models* o la cirurgia estètica, o bé que la cosa derivés cap a la bellesa interna: la bondat, l'estimació envers els altres, etc.

Com en les propostes anteriors, es tractaria que, un cop feta la recerca objectual, tothom tingués oportunitat de mostrar a la resta de companys l'objecte triat, i explicar els motius pels quals l'han escollit. Caldrà desenvolupar una conversa en grup, animant-los a explicar, també, el procés seguit i les possibilitats que han desestimat; d'aquesta manera, s'adonaran de les possibilitats diverses d'expressar-se que hi ha en relació amb un mateix assumpte, utilitzant, a més, objectes.

Reemplaçar el contingut del calaix

El que hem proposat fins ara era partir d'objectes i cercar idees relacionades, connectar objectes entre si, i després invertir el procés i cercar objectes a partir d'idees determinades. I ara proposem partir d'un objecte, buscar una idea relacionada, i després tornar a connectar aquesta amb un objecte diferent, que reemplaci el primer, de manera que s'activen tots els procediments treballats amb anterioritat.

Cadascun dels objectes del calaix deu haver suscitat pensaments diferents en els nois. És possible que l'escombra els hagi recordat el conte de “La rateta que escombrava l'escaleta”. Si és així, podríeu demanar-los que cerquessin un objecte que també fes referència a aquest conte, però que no fos una escombra. Podria ser un dineret, o bé un llacet, com el que es va comprar la rateta per estar guapa.

Cada objecte estimularà pensaments diferents en cada nen, de manera que el procés d'anar reemplaçant el contingut del calaix per elements que ells aportin i facin referència als pensaments que els hagi suscitat cada objecte, pot ser molt interessant i atractiu per als mateixos nois, que construïran, així, el seu propi calaix de recursos. La mida dels compartiments del calaix podria ser una limitació en aquesta nova recerca objectual; és a dir, si voleu que els objectes hi puguin cabre, cal que tinguin una mida apropiada per poder-hi ser allotjats, la qual cosa potser dificultarà la recerca. Però potser no cal que hi càpiguen dins i la grandària no importa. Valoreu-ho vosaltres mateixos i decidiu.

Una altra vegada indiquem que es tracta de compartir en grup la feina realitzada, de manera que cada nen pugui mostrar i explicar a la resta l'objecte que ha portat i els motius pels quals l'ha seleccionat.

Com veieu, és impossible oferir-vos una llista d'idees o solucions adequades, perquè les possibilitats són infinites.

Fase 2

L'objectiu és anar veient i descobrint de quina manera els objectes amb els quals els nois han treballat (jugant-hi, experimentant, etc.) i sobre els quals han parlat (imaginat, recordat, etc.) són utilitzats per diferents artistes en algunes de les seves obres.

Seria recomanable, doncs, tornar a repartir a cada alumne l'objecte amb el qual ha treballat i l'estoreta d'escuma.

Com que del que es tracta és d'anar veient imatges d'obres d'artistes en les quals hi ha aquests objectes, serà molt millor si els nens els poden tenir al davant en el moment de mirar-les. Si no és possible perquè l'espai, les condicions o l'equipament no ho permeten, podeu emprar en substitució dels objectes les fotografies plastificades que trobareu a la capseta de plàstic. Doneu a cada infant la imatge corresponent a l'objecte amb el qual ha treballat i comenteu, si escau, les diferències que hi ha, atès que el procés de fabricació *artistanal* que hem seguit fa que en ocasions el mateix objecte variï una mica quant a color

o forma, segons la caixa que estigueu utilitzant, i no es correspongui exactament amb el de la fotografia. Pot ser el cas, per exemple, d'una carta de jugar, ja que difícilment coincidirà el número i el coll, o bé el cas d'una reixeta de plàstic blanc que ha estat tallada a mà de manera desigual.

L'objectiu és que els infants siguin capaços d'iniciar un procés de reflexió sobre les obres dels artistes, tot valorant la presència dels objectes en aquestes. No es tracta d'endevinar o saber amb certesa per què els han utilitzats, sinó senzillament pensar-hi, sabent ja que els objectes tenen significats diferents per a cada persona. D'aquesta manera es podran construir hipòtesis diferents, que en ocasions podran ser corroborades, i en d'altres, no.

Per poder veure les obres dels artistes, haureu d'utilitzar el cd-rom que us lliurem.³ El millor seria poder disposar d'un canó i d'un espai adequat que permeti a la vegada veure amb comoditat els objectes i les imatges del cd-rom, i també poder anar desenvolupant una conversa de grup. Les imatges que conté el cd-rom també es poden imprimir.⁴

Accediu a la plana dels artistes i cliqueu sobre el nom que vulgueu: no cal que ho feu en ordre. Seguidament apareixeran les imatges de les obres seves que hem seleccionat. Pot ser que només n'hi hagi una, o bé unes quantes, i també que, en determinats casos, n'apareguin detalls més específics. Moveu-vos amb el cursor per la pantalla i descobriu les possibilitats que hi ha.

3. Per accedir al contingut, cliqueu sobre la icona "ExpressArt.exe".

4. Trobareu les imatges per imprimir a la carpeta "Imatges".

El primer que cal és que els nens trobin i reconeguin el seu objecte o un de semblant en les obres que vagin veient. De vegades aquesta operació pot ser una mica complicada depenent de l'objecte (que no són idèntics en la major part dels casos) i de l'edat dels nois. És possible, doncs, que en ocasions necessitin ajuda.

Un cop descoberta o establerta la relació, es tracta que l'alumne que està en possessió d'un objecte que pensa que està relacionat amb l'obra:

1. el mostri a la resta i expliqui per quin motiu el relaciona amb la imatge;
2. es fixi en les semblances i les diferències entre el seu objecte tridimensional i el que apareix a l'obra i els vagin descrivint, oralment, per escrit, dibuixant o gesticulant, i
3. recordi els significats suscitats per l'objecte i intenti establir hipòtesis sobre la presència de l'objecte en qüestió a l'obra observada.

Plantejant l'activitat d'aquesta manera, cal que els nois trobin la relació que hi ha entre l'objecte tridimensional i la imatge que veuen, i això pot donar peu a associacions que inicialment no estaven pensades però que poden enriquir notablement l'activitat. Així, pot ser que, en veure l'obra que està composta de cinc mil daus de diferents colors amb una única numeració a cadascuna de les seves cares i escampats per terra en una sala, no només estableixi una relació amb aquesta obra el noi que té el dau del calaix, sinó que també ho faci el que té una baldufa a la mà, perquè consideri que, si un dau serveix per jugar, una baldufa, també.

Inicialment aquest relació no està pensada, però l'argument, per dir-ho d'alguna manera, funciona. És cert

que tant un dau com una baldufa poder ser usats per jugar. De la mateixa manera, pot ser que el qui té la rajola de xocolata la relacioni amb una obra en la qual apareix una taronja, perquè totes dues són aliments. En altres casos, associacions no pensades inicialment poden tenir a veure amb semblances visuals que estableixin els mateixos alumnes, o bé amb associacions lligades a un record o una experiència.

És importantíssim estar molt atent al que diguin els nois, i intentar no coartar-los la llibertat d'expressió. Els adults, probablement, no establiríem les mateixes associacions, la qual cosa no vol dir que les que estableixin els nens no puguin ser igualment vàlides, encara que causin sorpresa o desconcert en un primer moment. L'important és que argumentin l'associació establerta i que els animeu a expressar-se i els felicitau per les seves aportacions.

Cal tenir en compte que, si es planteja l'activitat seguint l'opció d'accedir a les obres a través dels objectes (clicant-hi al damunt per poder veure l'obra o obres que hi estan relacionades), s'anul·la en certa manera la possibilitat d'establir associacions no suggerides, ja que la relació estarà establerta des de l'inici i els nois només hauran de fer l'esforç de reconèixer l'objecte a la pantalla, encara que sempre els pugueu animar a establir altres associacions. És per això que recomanem optar per accedir a les obres per la llista d'artistes, atès que pensem que aquesta opció és molt més enriquidora.

Accedir a les obres a partir de la llista d'artistes exigeix dedicar-hi més temps.

El fet de disposar de les dues opcions us pot ajudar a preparar per endavant les sessions amb els alumnes i també pot ser que després d'haver treballat un temps en grup els mateixos alumnes puguin fer servir el cd-rom

amb autonomia i anar descobrint les obres que es relacionen amb cadascun dels objectes. En tot cas, la intenció és facilitar-vos al màxim el desenvolupament del projecte proporcionant-vos recursos variats i flexibles.

Sigui quina sigui la manera com hi accediu, es tracta que en els dos casos seguiu el procés plantejat, tot i que, en el cas de fer l'entrada a partir dels objectes, haureu de passar gairebé directament a fer comparacions entre els objectes del calaix i els usats pels artistes, perquè ja no caldrà buscar la relació que mantenen entre si.

El fet que els objectes tridimensionals siguin intencionadament diferents dels que usen els artistes ha de donar peu a iniciar una conversa sobre les semblances i les diferències entre aquests. De vegades seran pràcticament inexistents, però en d'altres poden ser relatives a aspectes com ara la mida, el material de què estan fets, la forma, com han sigut transformades, utilitzades, etc.

Cal desenvolupar un procés acurat d'observació i anar guiant la conversa perquè estableixin comparacions des de diferents perspectives. Pot ser interessant, també, parlar d'altres objectes relacionats que no estiguin presents. Per exemple, la baldufa del calaix està relacionada amb una obra en la qual Filliou ha construït la seva pròpia joguina, amb una peça de fusta i un misto. És probable que els nois coneguin altres tipologies de baldufes, amb formes diferents o fetes amb altres materials. Podria ser adequat, en aquest cas, que els nois en portessin a l'escola diferents baldufes i hi fessin nous exercicis de comparació i experimentessin sobre el moviment que tenen i les trajectòries que recorren en ser accionades, etc.

L'exercici de comparar té moltes possibilitats segons sigui el tipus d'agrupació i la dinàmica que decidiu desenvolupar,

com també la manera en què decidiu recollir les observacions fetes (per escrit, amb dibuixos, etc.). Penseu-hi per tal de dissenyar les alternatives que en funció del grup us semblin més adients.

Parlar pròpiament de les obres i de la presència dels objectes en aquestes, ha de donar peu a desenvolupar converses en les quals, a partir de la informació prèvia de què disposin els alumnes, aquests puguin generar i construir hipòtesis diferents sobre les obres i els motius pels quals els diferents artistes hi incorporen objectes. Insistim que no es tracta d'encertar la resposta, ni tan sol de conèixer-la, perquè, a més, en molts casos ni tan sols existeix o bé no és coneguda. Es tracta que, a la vista dels diàlegs que heu desenvolupat en la fase 1 d'aquest bloc, en la qual la intenció era que quedés clar que per a cada persona els objectes signifiquen coses diferents, ara els nois puguin imaginar motius diferents pels quals els artistes han utilitzat els objectes amb què han treballat, i quines podrien ser les seves intencions expressives i/o comunicatives.

Quan diem “informació prèvia”, ens referim a tot allò de què s'hagi parlat amb anterioritat a classe i/o que ells sàpiguen. El fet que els alumnes hagin estat comentant les qualitats físiques dels objectes i els records que aquests evoken, o hagin estat cercant objectes per expressar una idea determinada, els haurà fet competents per desenvolupar l'exercici que proposem.

Si ho considereu oportú, podeu anar llegint la informació que trobareu al cd-rom sobre cadascun dels artistes i també sobre les seves obres. En quin moment fer-ho o fins i tot si fer-ho o no, és una cosa que haureu de decidir vosaltres. Els textos que hem posat estan pensats bàsicament per proporcionar-vos informació que us doni seguretat en el desenvolupament del projecte; n'hi ha de

dos tipus, els que fan referència a la biografia de l'artista i els que fan referència a les obres; alguns han sigut escrits pels mateixos artistes i van entre cometes. Hem intentat que siguin clars, senzills i relativament breus, i que per tant també puguin ser entesos pels alumnes. No hi ha cap intenció expressa que els nois recordin tota la informació que us proporcionem, i menys encara que l'aprenguin de memòria. Depenent de les dinàmiques desenvolupades i de l'edat dels infants, ja decidireu si és adequat, oportú i/o convenient accedir als textos mentre realitzeu l'exercici d'associació, o bé posteriorment, o no fer-ho. Insistim en la idea que el que volem es oferir-vos recursos variats i flexibles.

Hi ha altres dades, com ara les relatives a les mides i els materials dels quals estan fetes les obres, que pot ser interessant llegir i comentar. I també podeu fixar-vos en la data de creació i intentar relacionar-la amb esdeveniments històrics de la mateixa època, o bé podeu interessar-vos exclusivament pels títols i jugar a imaginar l'aparença de l'obra a partir d'aquests, o elucubrar sobre el seu possible significat, origen, etc., o bé crear altres obres (en altres formats si escau) amb el mateix títol.

Trobareu també les fotografies de tots els artistes menys un, una artista que ja hem comentat que no vol ser retratada. D'aquesta manera els nens sabran com és l'autor de cada obra i podran parlar-ne.

Hi ha moltes possibilitats per desenvolupar les activitats d'aquesta fase, per tal d'adaptar-se a contextos i situacions particulars. Per això és interessant que examineu detalladament el contingut del cd-rom abans d'utilitzar-lo amb els alumnes.

Tot aquest treball té com a objectiu, com hem dit a la introducció, aconseguir que els nens gaudeixin de les

obres d'art que fan els artistes, i puguin establir-hi un diàleg lliure de prejudicis, partint de la pròpia experiència, que els porti a establir hipòtesis diferents sobre el treball dels artistes, tot fomentant el respecte per l'art com a mitjà d'expressió. Les hipòtesis poden donar lloc a iniciar processos de recerca diferents, i serà interessant estar atents a les preguntes i els suggeriments formulats pels nens.

Suposem que analitzeu l'obra de Dieter Roth titulada *Mar de xocolata*. Comentant els motius pels quals l'artista devia emprar la xocolata, és possible que algú es preguntï si l'artista utilitza el mateix material en altres obres. Això pot ser l'inici d'un procés de recerca per cercar altres obres del mateix artista, per exemple a través d'Internet. De la mateixa manera, preguntar-se si hi ha altres artistes que utilitzin la xocolata o altres materials comestibles, o bé materials orgànics que es degraden amb el pas del temps, pot donar peu a recerques interessants.

Tornen a haver-hi moltes possibilitats, en l'activitat que us proposem d'enunciar hipòtesis sobre el treball dels artistes, perquè, a més, cadascuna d'aquestes hipòtesis probablement suggerirà línies de recerca diferents.

Ens donaríem per satisfets si els nois mostressin interès i ganes de saber davant de les obres d'art i estiguessin disposats a observar-les amb atenció, i a establir processos de reflexió i diàleg al voltant seu, tot sabent que qualsevol obra expressa alguna cosa que de vegades cal anar descobrint, perquè no es veu o no es nota a primer "cop d'ull", i també disposats a iniciar processos de recerca per tal d'esbrinar més coses sobre les obres i sobre els artistes. I, si de passada aprenen el nom d'algun artista, recorden alguns dels materials que fan servir i algunes

de les idees que expressen, molt millor, i de ben segur que serà així, perquè el que us proposem és desenvolupar un aprenentatge vivencial i significatiu.

*

Animeu-vos a inventar altres activitats a partir dels objectes. Els podeu utilitzar per realitzar exercicis de percepció i de memòria, per dibuixar, per generar contes i narracions, etc.

Bloc 2. Material, forma i grandària.

Significats atribuïbles a formes i materials

Objectius

Aconseguir que els nens sàpiguen que:

- els artistes utilitzen *materials* molt diversos en les seves obres, amb finalitats expressives diferents;
- una mateixa *forma*, configurada, feta o construïda amb materials diferents pot expressar coses també molt diferents;
- la *grandària* de les formes també esdevé un factor significatiu.

Els artistes usen una gran varietat de materials per fer les seves obres. No hi ha cap catàleg que els enumeri o contingui tots; són els mateixos artistes els qui decideixen els que volen emprar en funció del que volen expressar, i també en funció d'altres qüestions, de caràcter tècnic, per exemple.

Els materials tenen propietats físiques que els fan ser i comportar-se d'una manera determinada; ens referim a característiques com ara la duresa, la densitat, la flexibilitat, el color, la transparència, etc. Aquestes propietats determinen tant els procediments com les tècniques que es poden utilitzar per manipular-los. Així, mentre que per treballar la fusta es podria recórrer, per exemple, a la talla, per treballar el ferro caldria recórrer a la fosa, la forja o la soldadura, etc.

També podríem dir que els materials tenen unes propietats emotives, en tant que són capaços de provocar en nosaltres diferents sensacions i sentiments. No tenim la mateixa sensació en tocar una superfície de marbre que en tocar-ne una de cartró ondulat, o de cera, o de vidre. En cadascun dels casos, la sensació tàctil experimentada

pot donar lloc a percepcions i emocions diferents. Tampoc no hi ha un únic patró que relacioni cada material amb emocions concretes: aquestes depenen de diversos factors, entre els quals cal destacar l'experiència prèvia personal en relació amb cada material. Així, mentre que per a algú el marbre pot ser agradable i càlid, per a un altre pot ser desagradable i fred. Sovint les vivències passades van configurant significats particulars per a cadascuna de les coses amb què hem tingut relació, malgrat que hi ha, també, certs codis compartits, de caire més universal, que fan, per exemple, que fàcilment identifiquem un material com l'or amb la riquesa, i en canvi un altre com el cartró, amb la pobresa, i de forma quasi biunívoca.

Els artistes, el que fan és utilitzar materials d'acord amb la idea que volen expressar. Sovint la decisió d'emprar uns materials determinats forma part del procés de treball que desenvolupen per realitzar les seves obres, encara que en ocasions una troballa fortuïta pot desencadenar l'ús d'un material concret, com és el cas de Buren, que després d'adquirir "accidentalment" una peça de roba ratllada en un mercat, va fer d'aquestes ratlles el material base de tota la seva obra posterior.

La suma de les propietats físiques i emotives dels objectes amb les vivències personals de l'artista i amb els significats de caire més universal que aquest els vulgui atribuir, determina la manera en què cadascun d'ells utilitzarà els diferents materials que té a l'abast.

L'art contemporani, com hem comentat, incorpora un munt de materials nous en relació amb els que podríem anomenar tradicionals (ferro, pedra, fusta, etc.), com ara materials orgànics i/o comestibles, teixits, productes químics com el sofre, fotografies, monitors de televisió, objectes de tota mena, i de vegades els mateixos materials es converteixen en el centre del treball d'algun artista,

com en el cas de Cragg, absolutament fascinat pel plàstic, un element no natural, producte de la manipulació del ser humà, que per aquest motiu està ja carregat de significats particulars.

Material que es requereix per desenvolupar el bloc

- Calaix petit, amb quinze cubs de diferents materials i grandàries.
- Estorettes d'escuma negra de $12,5 \times 12,5$ cm.

Els quinze cubs

En aquest bloc, posem èmfasi en els materials, i per aquest motiu hem decidit treballar amb quinze elements fets de materials diferents, però tots configurats amb la mateixa forma: cúbica (amb petites diferències). Creiem que d'aquesta manera serà més fàcil veure i reconèixer les característiques particulars de cadascun dels materials.

El cub és una figura geomètrica clàssica que és present en obres d'art de totes les èpoques i que ha assolit en determinats moments un protagonisme intens, com per exemple dins el moviment o corrent minimalista. És usada de manera recurrent per diferents artistes, entre els quals n'hi ha alguns que formen part de la Col·lecció, com ara Judd o Byars.

El cub és una figura especialment “humana”, atès que és una forma pràcticament absent del món natural, només apareix en alguns minerals (pirita, halita, fluorita, etc.), producte de la cristallització a elevada pressió i temperatura. El cub és un poliedre regular format per sis cares quadrades. El quadrat, des del punt de vista de la psicologia de la forma, és considerat estàtic i sever, la qual cosa explica la freqüent utilització que se'n fa

per referir-se a conceptes com ara organització i construcció. El cub simbolitza la Terra i expressa idees d'estabilitat, solidesa i permanència.

La forma cúbica genera altres significats particulars, que poden variar extraordinàriament depenent del material amb el qual estigui feta, i depenent, també, de la seva mida. Així, és molt diferent un cub fet de marbre, que un fet d'escuma o un altre fet de paper, de la mateixa manera que és molt diferent un cub d'un centímetre que un de mig metre, que un de quatre metres.

Els cubs que us proporcionem oscil·len aproximadament entre 2 i 7 cm d'aresta. Cadascun és fet d'un material diferent.⁵ N'hi ha quinze perquè estan pensats per ser compartits: un cub per a cada dos nens.

Hi ha petites diferències entre els cubs: n'hi ha que són una mica irregulars (pirita, vidre, plastilina, etc.), n'hi ha de massissos i n'hi ha que no ho són, alguns han sigut elaborats seguint processos artesans i d'altres de manera industrial, etc. Aquestes diferències serviran per parlar sobre la forma i veure la diversitat de possibilitats que hi ha, també, per configurar un cub.

Activitats

En primer lloc, cal repartir entre els alumnes els cubs i les estoretes per posar-hi a sota, tenint presents els mateixos aspectes que hem comentat per al bloc 1, quan indicàvem com repartir els trenta objectes. En aquest cas, el material està pensat inicialment perquè els nois disposin d'un cub per a cada dos, de manera que l'hagin de compartir amb un company. No obstant això, en funció

5. Vegeu l'apartat "Com són els cubs".

del nombre d'alumnes del grup, i d'altres aspectes que considereu pertinents, podeu repartir els cubs com us vagi bé.

Un cop distribuïts, animeu els nois a examinar els cubs amb cura, i deixeu que suggereixin de quin material està fet cadascun. Proposeu-los, també, de dibuixar-los, si escau.

Com són els cubs

Hi ha materials que reconeixeran de seguida, i d'altres, no. Els alumnes que no sàpiguen de quin material està fet el seu cub, poden esperar a començar pròpiament l'exercici per tal de mirar d'endevinar-ho, deduir-ho o descobrir-ho.

Tant si el coneixen com si no, suggerim, en primer terme, començar a parlar sobre les característiques visibles i/o verificables de cadascun dels cubs que hagueu repartit. Podeu desenvolupar la conversa de maneres diferents, com ara organitzant l'ordre dels aspectes sobre els quals parlareu, que podrien ser: color, brillantor, transparència, duresa, pes, flexibilitat, textura, etc., de manera que feu rondes consecutives en les quals es parli només d'un d'aquests aspectes. Així, per exemple, si comenceu pel color, cada parella d'alumnes hauria d'indicar a la resta el color del seu cub, tot utilitzant una sola paraula o més d'una, i mirant d'afinar, per exemple, els tons o els matisos, i recórrer a comparacions o metàfores, etc.

Imagineu que cada parella tingués el seu cub "amagat", de manera que la resta de companys no el poguessin veure. L'exercici es podria desenvolupar de forma que es convertís en un joc de descoberta. Penseu en aquesta alternativa i en d'altres que puguin afavorir la motivació.

Pot ser interessant anar recollint per escrit les dades que surtin a la conversa, tot utilitzant, per exemple, el mateix full on s'hagi dibuixat el cub, o bé configurant fitxes per a cadascun, o fent servir qualsevol altre procediment que us sembli adequat. Atureu-vos a pensar en aquest aspecte, perquè només el fet de recollir les dades aparegudes en la conversa pot constituir una activitat significativa, especialment pel que fa a procediment. En qualsevol disciplina es recullen dades que després s'ordenen, analitzen, examinen, etc., a partir de les quals és possible més tard generar hipòtesis, etc. De fet, les dades acumulades haurien de contribuir a facilitar el reconeixement de materials als alumnes. Els que inicialment no sabien de què estava fet el seu cub, pot ser que, a mesura que es vagi parlant de les seves característiques, puguin deduir-ho, perquè en el transcurs de la conversa, per exemple, una determinada característica s'extrapoli a un grup determinat de materials, etc. Si no és així, informeu-los-en vosaltres, de manera que tothom acabi sabent de quin material està fet el seu cub.

En funció de l'edat dels nois, hi ha aspectes que poden ser més adients per comentar-los que d'altres. Cadascuna d'aquestes característiques (color, textura, etc.) disposa d'un vocabulari específic per referir-s'hi. Estimuleu tant com pugueu i de maneres diverses l'ús d'adjectius, que siguin precisos i exactes, per referir-se als materials que estiguin manipulant. En qualsevol disciplina és també important descriure les coses amb precisió.

Mentre parreu de com són els cubs, podeu desenvolupar petits exercicis complementaris a partir d'alguna de les característiques observades.

Experimentar

Constatar, verificar o mirar de comprovar algunes de les característiques dels cubs, pot donar peu a desenvolupar petites activitats d'experimentació, com per exemple en relació amb el pes o amb la grandària. Podeu plantejar qüestions com ara la següent: “¿Quin és el cub que pesa més de tots?”, i mirar a continuació de dur a terme alguna operació de càlcul, bé estimatiu o bé exacte, tot utilitzant algun instrument de mesura. Depenent de l'edat dels nois, això pot servir per adonar-se que el volum d'un cos no té relació directa amb el seu pes, i aleshores potser podeu aprofitar per parlar del concepte de densitat.

També podria ser que utilitzéssiu diferents instruments com ara un regle, un peu de rei o una cinta mètrica, per mesurar cadascun dels cubs, o bé un imant per comprovar si algun dels cubs metàl·lics és de ferro o no, o una lupa per examinar detalladament les diferents superfícies, etc.

Pot ser pertinent, doncs, utilitzar els cubs a la classe de matemàtiques o a la de ciències naturals, i aprofitar-los per efectuar càlculs i operacions diversos i desenvolupar procediments diferents.

I també podeu utilitzar els cubs a la classe de plàstica, per experimentar, per exemple, l'efecte de la llum sobre els cossos i treballar a continuació sobre les ombres projectades.

Comparar, ordenar i agrupar

Partint, també, de les diferents característiques dels materials, podeu demanar als nois que els comparin, els ordenin i els agrupin. Seguint l'exemple anterior, pot ser adequat que, un cop esbrinat el pes de cadascun dels cubs, demanéssiu als nois que els ordenessin de més pesant a més lleuger, o bé que els ordenessin segons la

seva mida, de més gros a més petit. També pot ser interessant que estableixin criteris diferents per agrupar-los; així, potser es plantegen agrupar tots els cubs que són massissos, o bé tots els que requeririen l'ús d'eines per ser deformats, etc.

L'edat dels alumnes serà determinant a l'hora de dissenyar les diferents activitats; sempre hi haurà conceptes més apropiats que d'altres per ser treballats amb els nois.

Ubicar en un espai i descriure

Es poden desenvolupar també diferents activitats a partir d'ubicar els cubs sobre una determinada superfície o en un espai delimitat i demanar a continuació als nois que descriguin aquella ubicació, tenint present el que en saben. Podeu utilitzar el calaix més gran com a suport, tot posant damunt de la tapa de metacrilat l'estoreta més gran que us hem proporcionat. Escolliu-ne uns quants i disposeu-los a sobre de la manera que vulgueu. Els alumnes podrien construir frases com ara la següent: “El cub d'escuma flexible és situat a la dreta del de fusta”, “El cub de metacrilat transparent és situat entre el de plastilina i el de ferro”, “Hi ha un cub de paper damunt del de parafina”, o “El cub de pedra és dins del d'alumini”.

Si inverteix l'exercici i doneu instruccions verbals als nois perquè els col·loquin ells, seguint les vostres indicacions, podreu constatar, també, el grau de comprensió que tenen de certs conceptes de situació espacial. Demaneu-los, per exemple, que col·loquin tots els cubs de plàstic en línia recta, o bé que posin el més petit sobre el més gros, o bé els transparents l'un al costat de l'altre. D'aquesta manera, quasi sense voler, estareu treballant aspectes de composició, que seran objecte d'atenció en el bloc d'activitats següent.

A més de parlar de com són els materials, podeu iniciar altres converses sobre els usos que tenen els diversos materials, on es fan servir normalment, qui els utilitza, quan i qui els fabrica, quin origen tenen (orgànic o inorgànic) o quina és la seva composició, i tot allò que us pugui semblar interessant pensant, especialment, a relacionar-ho amb altres àrees de coneixement, com ara la tecnologia o les ciències naturals, o amb altres continguts que estigueu treballant amb els alumnes.

Si preneu nota del vocabulari que vagi apareixent, podeu utilitzar-lo com a punt de partida per a altres activitats, bo i seguint, per exemple, la idea anterior d'invertir operacions, de manera que a partir de certes característiques definides mitjançant adjectius determinats, els nois hagin de cercar diferents materials que posseeixin aquestes característiques. Per exemple: cercar alguna cosa suau, blanca i brillant, o alguna cosa tova, aspra i opaca. Hi ha moltes combinacions possibles, i també moltes solucions adequades, a partir del mateix enunciat.

Què ens fan sentir quan els mirem i els toquem

L'activitat següent que proposem consisteix a tocar amb delicadesa els diferents cubs per tal de percebre'n la superfície a través del tacte, i mirar d'expressar, a continuació, la sensació que produeix aquest contacte tàctil. Les respostes de tots els nens seran igual d'adequades, atès que se'ls demana que expressin sensacions. Així doncs, encara que davant d'un mateix material dos alumnes expressin coses totalment oposades, això no representa cap problema. Es tractaria de compartir aquestes sensacions, de manera que els nois fossin conscients de les seves i també de les diferents sensacions experimentades per la resta de companys. Això ha de conduir a veure que per a cadascun de nosaltres el contacte

directe amb els materials provoca reaccions diferents. És possible, però, que també hi hagi coincidències.

Pot ser interessant tocar els cubs amb els ulls tapats per tal d'evitar interferències visuals en la percepció, i aprofitar, també, per jugar a endevinar quin és el material del cub en qüestió. En l'activitat anterior han tingut l'oportunitat de veure'ls, tocar-los, descriure'ls i conèixer el nom dels materials de tots els cubs. No és imprescindible treballar amb els quinze cubs: podeu triar els que us interessin més, en funció dels objectius que vulgueu assolir.

Caldria desenvolupar l'activitat intentant incrementar l'ús del vocabulari pertinent i divers que pugui fer referència a múltiples aspectes.

Insistim en la qüestió de prendre nota, de la manera que considereu més adequada, de les aportacions que facin els nois en descriure les seves sensacions. Com hem comentat abans, això és un recurs d'un gran potencial que hauríeu de tenir molt present per anar decidint l'evolució de les activitats i per establir, per exemple, connexions amb activitats d'altres àrees que estigueu duent a terme amb els alumnes.

En què ens fan pensar

Cada cub del calaix és diferent de la resta, tot i que n'hi ha que tenen la mateixa mida. Cadascun suscita pensaments diferents en els nois, relacionats amb experiències prèvies, vivències, etc. Es tracta que animeu els nois a deixar fluir idees i records tot utilitzant els cubs com a estímul. Doneu-los un temps perquè hi puguin pensar, i a continuació organitzeu una conversa en la qual pugui participar tothom, i en la qual cadascú expliqui a la resta en quines coses el fa pensar el cub propi. Si

l'exercici es fa de dos en dos, com hem suggerit a l'inici, el fet que dues persones expliquin el que pensen a partir del mateix element pot donar peu a constatar de nou la quantitat de coses diferents i/o diverses que podem pensar, associar, recordar, etc. en relació amb un element determinat.

Podeu establir dinàmiques molt diferents si jugueu amb el nombre de cubs i el nombre d'alumnes, i penseu en accions com ara rotació, relleu, etc. El temps que pugueu dedicar a l'activitat potser us condicionarà, de manera que, per exemple, podria ser apropiat seleccionar només cinc cubs diferents, fer-los passar per tots els nois i utilitzar uns papers comunitaris per anar-hi escrivint les aportacions que els alumnes fessin sobre cadascun, de manera que després ho poguéssiu comentar, contrastar. I igual d'adequat podria ser que tothom tingués oportunitat de treballar amb tots els cubs.

Seguidament, podríeu plantejar un exercici en el qual els nois haguessin de triar el cub que més apropiat els semblés per expressar algunes idees suggerides. Tornem a un exemple anterior: els demaneu que triïn el cub que, segons ells, més bé podria fer referència a la riquesa, i el que més bé podria fer referència a la pobresa. O bé l'un a la sensació de soledat, i l'altre, a la de companyia. El fet de proposar parells d'idees o conceptes contrastats, oposats o ben diferenciats, pot facilitar el desenvolupament de l'exercici. No descarteu, però, suggerir-ne més, o bé partir d'una sola idea.

Resolguem hipotèticament la proposta. Podria ser que, per referir-se a la riquesa, alguns escollissin el cub de pirita; d'altres, el de metacrilat, i d'altres, el més gros, independentment del material del qual estigués fet, etc. I podria ser que, pensant en la pobresa, escollissin el de paper, o bé el de fusta, o bé el més petit. De segur que

els motius de cada elecció serien, a més, diferents, si més no en alguns aspectes, en cada alumne, malgrat haver escollit un mateix cub. Podria ser que la relació l'establistin tenint present el material del cub, o bé la seva grandària, o bé totes dues coses, o tenint presents altres aspectes de caire vivencial. Com que no hi ha una relació biunívoca establerta, en principi totes les eleccions han de ser encertades, sempre que es puguin argumentar. Animeu els nois a explicar tot allò que els ha conduït a decidir-se per triar un cub determinat. És important que tothom escolti i respecti les idees dels altres.

Si es repeteix l'exercici diverses vegades amb idees diferents, podeu proposar després als nois que suggereixen ells altres conceptes, temes, etc. que puguin ser expressats d'alguna manera a través dels cubs, i, a partir de les seves propostes, tornar a desenvolupar la dinàmica que acabem de proposar.

I també podeu inventar altres situacions i demanar als nois quin cub triarien per regalar a algú que s'estimen molt. ¿Quin escolliran?, ¿el de més valor?, ¿el que els sembli més bonic? ¿Quins motius els deuen haver impulsat a fer una determinada tria? I ¿quin escollirien per enviar per correu a un polític per fer-li saber que estan en desacord amb la falta de legislació per protegir espècies vegetals i animals amenaçades, o bé amb les baixes pensions que cobren els avis? ¿Necessitarien, potser, un cub que fos diferent al que us proporcionem? Etcètera, etcètera.

Fer composicions amb els cubs

Utilitzant els diferents cubs que us proporcionem, es poden fer petites construccions o composicions de caire experimental amb intencions expressives, o bé imprimint un caràcter absolutament lúdic a l'activitat.

Els infants més petits de segur que gaudiran inventant construccions amb els cubs, o jugant-hi a fer torres, túnels o passadissos, o imaginant, potser, que els cubs són edificis o bé obstacles que cal anar esquivant mentre impulsen cotxes de joguina, etc.

Els nois més grans poden fer construccions intentant posar de manifest o expressar qüestions que poden ser molt diverses i que poden anar des de senzills conceptes a idees més complexes.

Per exemple, podeu proposar que facin composicions simètriques o asimètriques, o que intentin posar de manifest la idea d'equilibri o la d'inestabilitat, o bé que facin composicions simples o complexes, o que facin referència al concepte de jerarquia, o al d'ordre.

Cal que orienteu els nois i els feu pensar en la relació que s'estableix entre els diferents cubs quan, per dir-ho d'alguna manera, es relacionen entre si en un espai determinat. Així, per exemple, dos cubs de la mateixa mida posats l'un al costat de l'altre podrien expressar relacions d'igualtat, mentre que un de molt petit al costat d'un de molt gros podria remetre a la idea de desequilibri o desigualtat. Així mateix, pot produir significats diferents el fet que els cubs estiguin més propers o més distants entre si, i, evidentment, també la mena de material del qual estiguin fets.

Es pot limitar, o no, el nombre de cubs a utilitzar. Es pot combinar el treball individual amb el treball en grup, utilitzar espais o superfícies diferents per disposar-los-hi, realitzar composicions partint de les vostres propostes o deixar que els nois experimentin lliurement i després mostrin el que han fet a la resta de companys, etc.

Siguin quines siguin les opcions que desenvolupeu, recordeu que per a cadascuna de les propostes que pugueu

fer hi hauria d'haver sempre moltes solucions diferents adequades. Com en casos anteriors, el més important és que els nens puguin explicar els motius que els han conduït a disposar els cubs d'una manera determinada. No es tracta pas d'endevinar la combinació adequada, sinó d'examinar les possibilitats que ofereix la manipulació de cubs de diferents mides i materials en l'espai.

Continuar la col·lecció de cubs

Per finalitzar aquest bloc, us suggerim una darrera activitat, que consisteix senzillament a continuar la col·lecció de cubs que us hem proporcionat. Es tractaria que els alumnes en cerquessin d'altres de mides i materials diferents, o bé que en construïssin, i que posteriorment els utilitzéssiu per a tot allò que se us acudeixi.

Bloc 3. Composició, relacions en l'espai i significats.

Element, unitat i repetició

Objectius

Aconseguir que els nens entenguin que en una *composició*, realitzada a partir d'un conjunt d'elements iguals (quant a forma, a grandària i a material) disposats en un espai determinat, s'estableixen *relacions* entre els elements, dotades de *significació*. Aquestes relacions estan condicionades per les distàncies i les posicions entre els elements, per la quantitat que n'hi hagi, i també per les característiques o qualitats de l'espai on siguin ubicats.

El color o la textura també podrien tenir un paper significatiu si el mateix element tingués, per exemple, tons o textures diferents.

En una composició realitzada amb una certa quantitat d'elements de la mateixa forma (repetició), les variacions en la grandària o en el material constituent donarien lloc a noves relacions entre els elements i, per tant, a noves significacions.

Un altre objectiu d'aquest bloc és que els nens utilitzin bales de vidre per fer composicions i s'adonin de les possibilitats diferents que hi ha de disposar-les en l'espai, i de com la distribució pot fer emergir significats determinats. Es proposa que els alumnes treballin a la manera dels artistes, utilitzant una gran quantitat d'elements iguals, perquè l'experiència afavoreixi l'empatia tot proporcionant als nois l'oportunitat de gaudir des dels punts de vista estètic, emocional i intel·lectual del desenvolupament de procediments de treball que utilitzen els artistes. És important que els alumnes entenguin que un sol element, repetit un nombre de vegades determinat, es capaç de generar infinites composicions i, per tant, fer emergir múltiples significats.

Qualsevol obra es pot examinar en termes de composició. La composició es refereix a les relacions que s'estableixen entre els diversos elements que formen part d'una obra en l'espai on aquesta "existeix". Compondre implica, doncs, disposar i combinar. En una pintura, les relacions o combinacions entre els elements que en formen part (línies, colors, taques, etc.) tenen lloc dins l'espai delimitat per la tela o el suport que sigui. En una escultura, les relacions entre els elements tenen lloc en un espai tridimensional que en ocasions depassa la mateixa obra i inclou l'espai on aquesta està instal·lada, exposada o exhibida. En altres casos, l'espai de composició incorpora, també, una dimensió temporal, com ara les *performances*, en les quals l'obra es compon a partir de la suma d'escenes que es desenvolupen en el temps.

Les relacions que s'estableixen entre els elements o les diferents parts d'una obra poden ser molt diverses. Així hi haurà composicions en les quals els elements coexisteixin en un espai determinat sense tocar-se, altres en les que uns es superposin a altres, altres en les que uns elements continguin a uns altres de més petits, etc. Això donarà lloc a composicions que podran ser equilibrades, simètriques, asimètriques, regulars, denses, complexes, senzilles, compactes, subtils i un llarg etcètera que seria inacabable.

Material que es requereix per desenvolupar el bloc

- Bossa de roba de sac amb cent bales de vidre.
- Estoreta negra de 37 × 44 cm.
- Calaix petit, amb quinze cubs de diferents materials i grandàries.

Sobre les bales

La bossa conté cent bales de la mateixa mida. Potser no caldrà utilitzar-les totes: ja ho decidireu en funció de les activitats que plantegeu.

Per facilitar-vos el treball, podeu utilitzar el calaix gran com a suport o superfície on disposar les bales per realitzar els diferents exercicis que us proposem. A la caixa d'embalatge, trobareu una estoreta negra de la mateixa mida que la tapa de metacrilat del calaix gran, per posar-la damunt seu, de manera que creareu una superfície de treball d'on difícilment cauran o es desplaçaran les bales, ja que el material impedeix que rodin lliurement i, a més, el marquet de la tapa els farà de topall.

Si considereu les bales poc apropiades per treballar amb els infants, podeu reemplaçar-les per altres elements que considereu més adients, tenint present que hauria de ser un conjunt d'elements iguals quant a forma, grandària, material i color, si és possible. Tant podrien ser altres esferes, com cubs, piràmides o cilindres, o bé elements d'origen orgànic i amb formes irregulars.

Després de llegir les propostes, us costarà menys pensar en elements alternatius, si és que decidiu utilitzar-ne d'altres.

Activitats

Proposem encetar les activitats plantejant inicialment als nois un procés de substitució per analogia, en relació amb les bales de vidre:

Hauran d'imaginar que cadascuna de les bales representa una persona. L'analogia pot estar donada per la forma, ja que podríem equiparar la forma del cap de les persones a la d'una bala. Les estries de colors podrien ser com els

pensaments o les idees de la gent, que són diferents en cada cas, de la mateixa manera que ho són les bales, perquè no n'hi ha dues que siguin idèntiques, encara que sí molt semblants.

Podeu treballar amb els nois al voltant de l'analogia que us proposem, tot convidant-los a pensar i expressar altres similituds i/o diferències entre les bales i les persones, fixant-se en el moviment i en altres detalls. I també continuar la conversa establint analogies entre les bales i altres coses, o bé imaginant possibles analogies entre persones i altres elements que s'hi poguessin referir.

Pot ser apropiat recordar amb els alumnes algunes de les obres que hagueu vist al cd-rom, i comentar alguns dels aspectes sobre els quals heu estat treballant, tant sobre el procés d'establir analogies entre objectes i elements i determinades idees que fan servir els artistes, com sobre l'estratègia de fer servir un mateix element moltes vegades per configurar una obra, com pot ser el cas de Filliou, que utilitza cinc mil daus, o bé Miralda, que fa ús de milers de soldadets blancs.

Pensar en situacions humanes i distribuir les bales en un espai fent-hi referència

Repartiu les bales entre els nois, de manera equitativa, de manera que tothom en tingui el mateix nombre. Podeu començar repartint-ne només una, o bé unes quantes, com us sembli més adient. Penseu en la possibilitat de treballar en equip per resoldre algunes de les propostes. De fet, aquest bloc està pensat especialment per poder desenvolupar dinàmiques en les quals participi tothom per generar un sol treball en comú. El propòsit és utilitzar el més gran nombre possible de bales per arribar als

objectius indicats, i això vol dir haver de sumar les bales que tindrà cadascun dels nois.

Demaneu-los que pensin en situacions diferents en les quals un grup de persones es trobin juntes en un espai determinat fent determinades tasques o accions. Servirien un grup d'alumnes fent classe, un grup de persones fent cua al carrer per comprar una entrada per al cinema, una manifestació en una plaça, o uns banyistes prenent el sol en una platja.

A partir de les situacions imaginades, proposeu-los que distribueixin en l'espai les bales, bo i tenint present com estan ubicades o distribuïdes en l'espai les persones que han imaginat.

Es pot començar per situacions senzilles en les quals intervinguin poques persones, i anar-ho complicant. Els enunciats molt senzills poden ajudar a entendre certes qüestions. Si demaneu, per exemple, un doble exercici que consisteixi a disposar en un espai dos amics que s'ho estan passant bé i dos amics que estiguin enfadats entre ells, és fàcil que ho expressin posant les bales molt properes en la primera situació, i molt separades en la segona. En aquest cas, la ubicació en l'espai reflecteix la qualitat de la relació entre dues persones.

Si treballen en equip, podeu donar un temps a cada grup perquè faci la seva pròpia composició i després la mostri a la resta de companys, o bé podeu jugar amb tothom alhora de manera que, per torns, cada noi vagi col·locant una bala en la superfície o espai on estiguen treballant. D'aquesta manera, potser allò que alguns nois, o vosaltres mateixos, hauríeu imaginat, no succeiria, perquè cada nova aportació podria variar les previsions que l'individu, o bé el grup, tingués sobre el resultat final de la composició.

Imaginem, per exemple, que els heu proposat que distribueixin les bales com si es tractés de persones fent cua per pagar en un supermercat i que els tres primers participants de la composició han col·locat en fila les seves bales. Apareix el quart participant i col·loca la seva bala al costat de l'última de la fila, en comptes de posar-la al darrere o a continuació. La primera reacció seria pensar que no ha entès la proposta, però li hauríem de demanar al noi en qüestió que expliqués per què ha col·locat la bala al costat, i retardar els judicis, perquè potser la seva resposta seria que la seva bala era una persona que volia passar al davant de les altres, i aleshores estaria perfectament justificat que una bala estigués fora de la cua.

Seria interessant que disposéssiu d'unes quantes bales de mida més gran, que podeu introduir per expressar situacions en les quals, per exemple, els nens consideressin més adequat que hi hagués una o dues persones representades per bales més grosses que les altres, per motius que podrien ser diferents, com ara per qüestions lligades a l'edat, a l'experiència, a la saviesa o al poder.

Es poden imaginar múltiples situacions diferents, algunes de més senzilles i altres de més complexes. És interessant que els alumnes decideixin el nombre de bales que volen utilitzar en funció de la situació proposada.

Pot ser que l'espai on aneu disposant les bales per fer les composicions limiti en certs aspectes l'activitat, perquè, per exemple, calgués que fos més gran o bé que tingués una altra forma. Si això es posa en evidència, aprofiteu l'ocasió per parlar amb els nois de la importància de l'espai on es realitza una composició i de com aquest la condiciona, i cerqueu-ne d'altres en la mesura del que sigui possible, o bé parleu sobre quins serien més adients. Més endavant hi ha una proposta que treballa sobre aquest aspecte.

Distribuir les bales en un espai i després imaginar situacions

Seguint la tònica d'invertir els enunciats, us proposem que convideu els nois a fer les composicions que vulguin sobre una superfície determinada, tot distribuint les bales en l'espai pensant només en termes de composició (densitat, equilibri, simetria, etc.), com ells prefereixin o decideixin en grup, fins i tot si ho volen fer d'una manera atzarosa o poc premeditada. Es tracta, bàsicament, de gaudir de les diferents composicions creades en l'espai. Recomanem fer servir el més gran nombre possible de bales i examinar les possibilitats que ofereix el factor quantitat per realitzar composicions.

A continuació, proposeu-los que imaginin situacions en les quals un grup de persones estiguin distribuïdes de la mateixa manera que les bales que ells han col·locat. Plantegeu-ho com un joc, en el qual tingui un bon paper la imaginació, i animeu-los a recordar o inventar situacions, i a explicar-les a la resta de companys.

La diversitat de respostes possibles a la mateixa proposta, esdevé una qüestió interessant si tenim present que contínuament hi ha la intenció que els nois entenguin que tots nosaltres, igual que els artistes, podem atribuir significats diferents a una mateixa cosa.

Paral·lelament, estimuleu converses en les quals es parli de com estan disposades les bales en l'espai on estigueu treballant, per tal de facilitar als alumnes la integració de conceptes relatius a la composició, a partir de les quals ells hagin produït i estiguin visualitzant.

També pot ser interessant treballar amb poques bales i veure les diferències que es produeixen en les composicions realitzades quan canvia el nombre d'elements utilitzats. Les diferències poden ser relatives a la distribució, i també al significat i a les sensacions i emocions que generen.

Si inicialment heu estat explorant i/o establint altres analogies entre les bales i altres sers vius o objectes, etc., de manera que les bales es converteixen en gallines o en bombolles de sabó, o bé poseu algunes limitacions i decidiu que les bales només representen nens, o bé només avis, etc., aleshores les possibilitats es multipliquen.

Definir un espai a partir de línies i distribuir-hi les bales

Atès que en les propostes anteriors la qüestió de l'espai podia ser un inconvenient o constituir una limitació, ara us proposem treballar definint, en primer lloc, un espai per després distribuir-hi les bales a sobre amb intencions diferents, segons la situació imaginada o plantejada per expressar la relació entre algunes persones en aquest espai.

Es tracta d'elaborar mapes senzills a partir de línies esquemàtiques i sintètiques que caracteritzin i defineixin un espai determinat, decidit a priori. Per realitzar aquests mapes, es poden utilitzar suports i eines diferents. Imagineu, per exemple, que teniu facilitat per treballar al pati de l'escola i que decidiu utilitzar el paviment com a suport i uns guixos de colors per traçar les línies, o bé que el terra del pati és de sorra i que amb l'ajuda d'un bastonet els nois poden anar traçant línies i delimitant espais, o bé que col·loqueu un paper d'embalar al centre de l'aula i que repartiu ceres dures als nois, o bé que utilitzeu la pissarra, o que els doneu, per fer-ho, un paper i un llapis.

Els mapes haurien de ser representacions d'un espai determinat i es podrien fer individualment o en grup, segons com plantegeu la proposta. Suposem que els nois estan treballant sobre un espai que han escollit, que és la seva aula. L'objectiu seria dibuixar el mapa de la classe,

tot indicant mitjançant línies el perímetre de la sala, marcant les taules, la porta d'entrada, la pissarra, etc.

En funció de l'edat dels nois, els mapes poden ser figures geomètriques senzilles o dibuixos més elaborats i fets amb diversitat de línies (rectes, corbes, discontinües, gruixudes, primes, etc.), en els quals apareguin indicats llocs especialment significatius o que ajudin a entendre l'espai. Es tracta, doncs, de fer, en primer lloc, un exercici de representació de dades espacials.

A continuació, es tracta que els nois distribueixin les bales damunt del mapa, tot intentant reproduir les situacions imaginades. Seguint amb l'aula, podeu demanar als nois que ubiquin les bales de diferents maneres segons el moment del dia: una estona abans de començar les classes, quan encara no ha arribat tothom, o en el moment en què el professor fa una explicació a la pissarra, o bé en un moment entre classe i classe, o bé en un moment en què es treballa en grup.

Depenent dels suports que hagueu escollit per fer els mapes, pot ser que les bales no siguin gaire apropiades per ser distribuïdes damunt seu. Penseu, aleshores, a recórrer a altres alternatives per ubicar-les, fent ús, per exemple, de materials diferents que les substitueixin, com ara gomets per enganxar, o bé boletes de plastilina, o bé utilitzant la mateixa eina o material que hagueu fet servir per dibuixar les línies per dibuixar les bales, o qualsevol altra cosa que us sembli adequada.

Segons com ho plantegeu, pot ser que en acabar l'exercici els mapes i les persones distribuïdes al damunt desapareguin, si per exemple trebal·leu al terra del pati, o bé pot ser que en quedi constància perquè hagueu decidit utilitzar paper o un suport similar. Si hi ha un/s producte/s visibles en acabar l'activitat, seria recomanable

disposar-lo/s de manera que tothom pogués observar amb cura el resultat gràfic de l'activitat i comentar les diferents composicions produïdes, el procés seguit, com s'ho han passat fent l'activitat, etc.

Penseu, si no, en la possibilitat de fer fotografies dels alumnes treballant i de les seves composicions, que més tard pugueu observar tots junts i comentar, tot posant en relleu els aspectes que més us interessin.

Compondre amb cubs i esferes

Les propostes suggerides fins ara, pot ser que hagin generat en els nois noves inquietuds o desig de fer composicions utilitzant elements de diferents formes, en comptes de jugar amb un únic element repetit.

Tant si és així, com si no ha sorgit explícitament aquesta curiositat, ara podríeu proporcionar als nois els cubs del bloc anterior perquè juguessin a fer composicions utilitzant-los juntament amb les bales. Les possibilitats de compondre es multipliquen extraordinàriament fent servir els dos elements, perquè es poden dur a terme operacions noves, com ara col·locar un element sobre un altre: una bala damunt d'un cub, o un cub damunt d'un altre més petit, o dos cubs i dues bales a sobre, o un cub en equilibri sobre una bala, o tres cubs ocultant una bala, amb noves significacions també.

L'objectiu és continuar gaudint del fet de fer composicions tridimensionals en un espai determinat, tot observant la quantitat de possibilitats i alternatives que poden resultar de treballar combinant diferents variables (formes, grandàries, materials, distribució, etc.).

La conjunció d'elements diversos en un espai genera significats diversos. Animeu els nois a parlar sobre les

composicions que realitzin, sigui a partir d'un propòsit inicial definit, sigui a partir d'un procés en el qual vagin assajant diferents solucions fins a arribar a una que els satisfaci estèticament o emocionalment.

Si ho considereu apropiat, podeu demanar-los que intentin expressar qüestions determinades que els interessin, mitjançant les seves composicions, i animar-los després a explicar a la resta de companys les idees subjacents, els conceptes o temes que han volgut posar en relleu, etc.

Converses anteriors generades en el transcurs del desenvolupament d'aquest bloc d'activitats o dels altres poden servir d'orientació per fer propostes concretes amb la intenció d'expressar qüestions determinades. Així, per exemple, en algun moment hem suggerit la riquesa i la pobresa com un tema a partir del qual treballar. Pot ser adequat tornar-ho a suggerir i donar oportunitat als nois d'expressar les seves idees sobre el tema utilitzant els cubs i les bales de manera lliure.

Potser farien una pila de cubs ordenats per grandàries, de més gros (a la base) a més petit, amb les bales col·locades al voltant, i una de més grossa a dalt de tot de l'últim cub. Podria ser que l'explicació que donessin sobre aquesta composició fos que intenta reflectir el repartiment de béns en la societat, indicant que hi ha més pobres que rics, i que de vegades hi ha un personatge que ho controla tot, com podria ser un rei o un ministre, i que se situa al capdamunt d'una piràmide esglaonada.

Les composicions realitzades pels nois amb els cubs i les bales poden servir de model per realitzar dibuixos de figures en perspectiva, especialment al cicle superior, i també per realitzar petites experimentacions, com per exemple sobre l'efecte produït per la llum en incidir-hi des de diferents angles, etc.

Amb els alumnes més petits, també es pot utilitzar la composició com a punt de partida per donar i interpretar ordres verbals i desplaçar-s'hi per dins (segons siguin les dimensions de l'espai on s'hagi ubicat), o bé per modificar-la. Cada nen podria donar una ordre que fos executada pel company immediat: “Desplaça el cub de metacrilat i posa'l a sobre del de fusta”, o bé “Canvia de lloc les dues bales que hi ha a la dreta del cub de marbre i col·loca-les entre el cub de vidre i el de cartró”.

Iniciar una col·lecció d'esferes

L'última proposta que us fem consisteix a animar-vos a iniciar una col·lecció d'esferes que més endavant pugueu utilitzar per a tot allò que se us acudeixi, pensant que una mateixa forma, però de materials i grandàries diferents, pot tenir atribucions de significats també molt diferents. Si fins ara heu treballat amb esferes pràcticament idèntiques, ara podríeu iniciar una recerca per reunir esferes molt diverses, a les quals poguéssiu atribuir, per analogia, significats diferents als que hagueu atribuït a les bales de vidre.

Si ho feu, torneu a mirar les activitats del bloc 2 per tal de veure algunes de les possibilitats que us oferiria el fet de disposar d'una col·lecció d'aquestes característiques.

Artistes, obres i objectes relacionats

Artistes	Obres	Objectes relacionats
Acconci	<i>Air time</i> , 1973	Televisor
Boltanski	<i>Réserve des suisses morts</i> , 1991	Capsa de llauna / foto en blanc i negre
Brecht	<i>Chair event</i> , 1960	Taronja / cadira
	<i>White domino piece with string and Blue and White ball (in glass dome)</i> , 1969	Peça de dòmino
	<i>Little Anarchist Dictionary</i> , 1969	Capsa de mistos
	<i>Redemption Dome</i> , 1959	Dau de fusta amb lletres
Broodtahers	<i>Le manuscrit trouvé dans une bouteille</i> , 1974	Ampolla de vidre
	<i>Sans titre</i> , 1968	Ou
	<i>Carte de monde poétique</i> , 1968	Mapa d'Espanya
Brossa	<i>Poema objecte</i> , 1956	Escombra / peça de dòmino
Buren	<i>Cabane éclatée</i> , 1996	Mirall
Cragg	<i>African Myth - Two women</i> , 1985	Tros de reixeta de plàstic
	<i>Minster</i> , 1989-1990	Roda de plàstic

Dau al Set	<i>Joc de cartes</i> , 1949	Carta de jugar
Ferrer	<i>Silla Zaj</i> , 1973-1974	Cadira
Filliou	<i>A New Way to Blow Out Matches</i> , 1980	Baldufa / capsa de mistos
	<i>Eins. Un. One</i> , 1984	Dau
Fortuyn/O'Brien	<i>Neighbours</i> , 1996	Peça de trencaclosques
Graham	<i>Three Linked Cubes / Interior Design for Space Showing Videos</i> , 1986	Televisor
Guinovart	<i>Homenatge al pintor de parets</i> , 1964	Pot de pintura
Guzmán	<i>Emboscadura</i> , 1994-1995	Pissarra, esborrador i guix
Miralda	<i>Projecte de monument per a un jardí</i> , 1969	Soldadet de plàstic
	<i>Santa comida - Holy food</i> , 1984-2002	Flascó d'essència / estampa de la Mare de Déu de la Mercè
Muntadas	<i>On subjectivity</i> , 1978	Televisor
Noguera	<i>Mapa d'Espanya / Mapa d'Europa</i> , 1979	Mapa d'Espanya
Pazos	<i>Voy a hacer de mí una estrella</i> , 1975	Foto en blanc i negre

Perejaume	<i>Postaler</i> , 1984	Mirall
Pistoletto	<i>Architettura dello specchio</i> , 1990	Mirall
Rauschenberg	<i>Pilgrim</i> , 1960	Cadira
Richter	<i>48 Porträts</i> , 1972-1998	Foto en blanc i negre
Roth	<i>Schokoladenmeer</i> , 1970	Rajola de xocolata
Smithson	<i>Mirror Vortex</i> , 1966	Mirall
Sterback	<i>Cones on fingers</i> , 1979	Cinta mètrica
Takis	<i>Télélumière Relief n° 5</i> , 1963-1965	Bombeta
Tàpies	<i>Sorra blanca i jersei</i> , 1970	Peça de roba
	<i>Armari</i> , 1973	Peça de roba
Trockel	<i>Sense títol</i> , 1988	Pilota de goma amb ull pintat
Valldosera	<i>Envasos: el culte a la mare</i> , 1996	Envàs de detergent

Com són els objectes

El projecte ExpressArt disposa de diverses maletes Malgrat que totes tenen el mateix contingut, hi ha lleugeres diferències entre els diversos exemplars de cadascun dels objectes, els quals descrivim a continuació. En determinats casos, hi incloem, també, petites observacions que us poden ajudar a determinar si són idonis per ser utilitzats pels vostres alumnes o no.

Cal que tingueu presents les petites diferències que us indiquem quan feu servir la fotografia per ordenar els objectes del calaix. Les fotografies són totes iguals, i això vol dir que potser hi ha algun objecte fotografiat que no té una forma o un color idèntics als de l'equivalent del vostre joc d'objectes.

Objecte	Descripció i observacions
Ampolla de vidre	Cada ampolla porta dins un missatge escrit en un paper, que en algun cas podria ser que sortís pel coll de l'ampolla. En cas que els nens l'acabin traient, és millor que no l'obrin, sinó que el tornin a ficar dins i elucubrin sobre el possible contingut del text
Pissarra, esborrador i guix	La pissarra es pot fer servir: utilitzeu el guix i l'esborrador tal com ho faríeu en una pissarra de mida habitual
Soldadet de plàstic	N'hi ha que porten fusell; d'altres, bazuca, etc. Però tots són blancs

Flascó d'essència	És de vidre. El tap de rosca l'hem enganxat perquè no es pugui obrir. L'hem omplert d'aigua acolorida amb colorants alimentaris que figura que són un perfum o una essència
Roda de plàstic	Hi ha rodes una mica diferents quant al color i al dibuix o forats que porten a la superfície, però totes tenen el mateix diàmetre. Són de debò. Formaven part d'un engranatge d'una cinta de vídeo. Són de plàstic i algunes porten un tros de cinta enrotllada
Mirall	És de debò. Es pot trencar si rep un cop o cau a terra
Capsa de mistos	Conté uns quants mistos que no es poden encendre, ja que hi hem reemplaçat la punta inflamable per una gota de pintura vermella
Bombeta	És de debò. Es pot trencar si rep un cop o cau a terra
Foto en blanc i negre	És una fotocopia d'una fotografia real en blanc i negre
Reixeta de plàstic	Presenten petites variacions en la forma
Capsa de llauna	Cada capsa és una mica diferent de les altres pel que fa a coloració, perquè el procés d'envelliment les ha afectades de diversa manera
Dau	Són tots idèntics i de color groc

Peça de trencaclosques	Cada peça és diferent i forma part d'un dels cinc trencaclosques iguals fets a partir d'una fotografia de la façana del Museu
Cinta mètrica	Són iguals i totes de plàstic. Tenen dues unitats de mesura: centímetres i <i>inch</i> ('polzades' en anglès)
Cadira	És de fusta i està pintada de blanc
Taronja	Són de porexpan amb una capa de pintura al damunt
Dau de fusta amb lletres	Cada cub és diferent pel que fa a les lletres i els dibuixos que té gravats o en relleu, i també pel que fa als colors: n'hi ha de vermells, blaus, verds i grocs
Rajola de xocolata	És feta de plàstic rígid. N'hi ha de dos tons: marró fosc (sense llet) i marró més claret (amb llet)
Carta de jugar	Cada carta és diferent quant a la numeració i el coll: bastos, oros, espases i copes. Són de debò
Peça de dòmino	Cada peça té una numeració diferent
Peça de roba	És una de les diferents peces de vestir d'una nina: pantalons, bruses o jaquetes, que poden ser llisos o estampats, etc.
Estampa de la Mare de Déu de la Mercè	Porta una oració al darrere

Pot de pintura	És de debò, encara que l'hem pintat de blanc per no fer propaganda i hi hem fet regalims de pintura vermella
Ou	És fet de plàstic i no es trenca si cau
Escombra	És feta de fibres vegetals naturals
Mapa d'Espanya	És una còpia reduïda d'un mapa real antic de la companyia de viatges Hispania
Envàs de detergent	És ben tancat i només es pot obrir si se'n talla el broc de plàstic vermell. És ple de caramel líquid. En cas que els nens n'ingerissin el contingut, doncs, no hi hauria cap problema. Conserven l'etiqueta original, on hi diu la composició, el lot, la caducitat, etc. Se n'ha eliminat l'etiqueta amb el nom comercial del producte
Televisor	És una miniatura que es troba a les cases de nines
Baldufa	Totes són iguals
Pilota de goma amb ull pintat	És feta de plàstic fluorescent, que es carrega amb la llum i després es pot veure en la foscor. Cal anar amb compte perquè rebota molt i si cau pot sortir disparada en qualsevol direcció. Els iris poden ser d'un d'aquests colors: groc, vermell, taronja, blau, verd o lila

Com són els cubs

Igual que passa amb els objectes, hi ha cubs que poden ser una mica diferents dels fotografiats que hi corresponen. Heus aquí els quinze cubs, fets de materials diversos:

Material	Descripció i observacions
Pirita	Cada cub és diferent. La pirita és un mineral que cristal·litza formant cristalls cúbics, que en ocasions creixen junts i donen lloc a les anomenades macles. Aquests exemplars en particular són de la Rioja
Fusta	Tots són pràcticament idèntics. S'observen diferències en les venes i els anells de creixement. Són fets de fusta de pi de Flandes
Plastilina	Tots són vermells, però són diferents quant a forma (irregulars) perquè estan fets a mà. La plastilina és una massa plàstica que es fa servir per modelar i que pot tenir diferents composicions, les quals en determinen la plasticitat, el color, la duresa, etc. No és comestible. Es pot deformar amb molta facilitat. Podeu manipular el cub per comprovar aquesta característica, però torneu a donar-li després la forma cúbica
Escuma flexible	Tots són pràcticament idèntics. S'observen diferències en les arestes i les cares. Són tallats a mà i poden ser una mica irregulars. Són d'escuma de poliuretà, un plàstic que no és atacat per dissolvents

Marbre	Tots són pràcticament idèntics. S'observen diferències en el poliment de les arestes. N'hi ha que són més regulars o perfectes que d'altres. Són de marbre blanc de Macael (Almeria). El marbre és una roca d'origen metamòrfic que es compon, principalment, de carbonat càlcic
Metacrilat	El metacrilat és un plàstic de transparència igual o superior a la del vidre. És molt resistent a la intempèrie i als productes químics
Cub Rubik	Cada cub té un aspecte diferent, segons la posició de les cares. És un trencaclosques tridimensional, mecànic, que va ser dissenyat per l'escultor i professor d'arquitectura hongarès Ernő Rubik el 1974. Són de plàstic. Cal evitar manipular-ne les cares, perquè són poc consistents i es podrien desmuntar
Alumini	Són tots pràcticament idèntics i els falten dues cares, de manera que són com un tub quadrangular. Són fets d'alumini, un metall pur no fèrric que es caracteritza pel seu color blanc grisós. L'alumini és poc dens i, per tant, molt lleuger. És difícil d'oxidar. Comercialment es pot adquirir en tot tipus de formats: planxes, tubs, perfils, etc.
Porexpan	Tots són pràcticament idèntics. El terme "porexpan" prové del nom comercial que es dona a una escuma rígida i lleugera de poliestirè expandit, un plàstic que és un bon aïllant tèrmic i acústic. És atacat pels dissolvents

Vidre	Són una mica irregulars i tenen les arestes arrodonides. El vidre és un material dur, transparent i trencadís quan és fred, però pastós i plàstic a altes temperatures
Ferro	Són pràcticament idèntics. S'observen diferències en el poliment de les cares i les arestes. Són fets d'un aliatge de ferro i carboni que és atret per l'ímant. S'oxida amb facilitat
Plàstic translúcid	N'hi ha de diferents colors. Estan formats per dues peces de plàstic translúcid en forma d'"U" que poden ser del mateix color o de diferents. Les peces encaixen entre si i formen un cub perfecte
Suro	Tots són pràcticament idèntics. S'observen diferències en el poliment (textura) de les cares. El suro és la part externa de l'escorça de determinats arbres (en especial l'alzina surera o suro), que és constituïda per un teixit molt lleuger, molt porós i molt impermeable
Parafina	La parafina és un sòlid translúcid blanc i amb consistència cerosa, que és constituït principalment per hidrocarburs saturats. És un producte derivat del petroli. És força tou i es ratlla amb facilitat. En realitat, és una espelma a la qual hem tallat el ble
Cartró ondulat	El cartró és fet de fibres vegetals, i n'hi ha de moltes menes, depenent de la composició i de la finalitat. Aquest cub en particular està concebut com una capseta per guardar-hi coses, que es pot obrir i també desmuntar